

Propagandasõda Rootsi kuninga ümber: Gustav V külaskäik Tallinnasse 1929. aastal

MART KULDKEPP

1920. aastate lõpp oli sõdadevahelisel perioodil Eesti-Rootsi suhete kõrgaeg, mil toimus palju kõrgel tasemel vastastikuseid visiite ja nendega seotud pidulikke sündmusi. 1928. aastal viibis Stockholmis riigivanem Jaan Tõnisson, kelle külaskäigu ajal avas kroonprints Gustav Adolf (hilisem kuningas Gustav VI Adolf) Eesti iseseisvuse kümnendale aastapäevale pühendatud eesti rahvarõivaste näituse Põhjamaade muuseumis (rts *Nordiska Museet*). Sama aasta juunis avati Tallinnas suurejooneline Rootsi kunsti näitus ning Uppsala peapiiskop Nathan Söderblom pühitses Tartu Ülikooli peahoone juures sisse ülikooli asutaja kuningas Gustav II Adolphi monumendi.

Nõnda jäi mulje, et Eesti iseseisvuse perspektiivikusse algusest peale pigem kahtlevalt suhtunud ning selle tunnustamisega kuni 1921. aastani viivitanud Rootsi¹ on lõpuks valmis kontakte tihendama. Eestlastele, kes „vana head Rootsi aega“ soojalt meenutasid, valmistas see suurimat heameelt ning tekitas lootust, et muude sõbralike suhete pinnalt võiks Rootsil tekkida valmisolek sisulisemakski välispoliitiliseks koostööks. Ka Rootsi ajaloolane Wilhelm M. Carlgren on hinnanud, et ehkki vastastikuste külaskäikude puhul oli tegu pigem protokolliliste kui reaalpoliitiliste sammudega, sai neid sellegipoolest pidada tõendiks, et Rootsil on huvi Eestiga intensiivsemaid suhteid arendada.²

Selleaegsete Eesti-Rootsi kontaktide kõrgpunktiks oli kahtlemata Rootsi kuninga Gustav V visiit Tallinnasse 1929. aasta 27.–29. juunil, millele Eestis sai osaks tohutu avalikkuse tähelepanu. Eesti-Rootsi pikkade ajalooliste sidemete tähtsust ja helgeid koostööperspektiive rõhutav retoorika jõudis pidulikes kõnedes ja juubeldavas ajakirjanduskajastuses lausa peadpöörivate kõrgusteni. Teisalt nägid Rootsi kuninga külaskäiku teretulnud agitatsioonivõimalusena ka Eesti riigi enamlastest vaenlased,

Mart Kuldkepp, PhD, Eesti ja Põhjamaade ajaloo professor, University College London, Department of Scandinavian Studies (SELCS), Gower Street, WC1E 6BT London, Suurbritannia, m.kuldkepp@ucl.ac.uk

¹ Vt M. Kuldkepp. Swedish political attitudes towards Baltic independence in the short twentieth century. – Ajalooline Ajakiri 2016, 3/4, lk 406–412.

² W. M. Carlgren. Rootsi ja Baltikum. Maailmasõdade vahelisest ajast sõjajärgsete aastateni. Tallinn: Olion, 1995, lk 20.



Kuningas Gustav V-t tervitab riigikogu väliskomisjoni esimees kindral Johan Laidoner, taamal riigivanem August Rei.

Eesti sõjamuuseumi fotokogu, KLM FT 1082: 79 F

kes lasid seda paista monarhistliku provokatsioonina või isegi osana imperialistlike lääneriikide mahitatud ettevalmistustest kallaletungiks Nõukogude Liidule.

Järgnevalt vaatlengi eesti rahvuslaste ja eesti enamlaste vastastikuseid propagandakampaaniaid Rootsi kuninga visiidi ajal, tuues varemgi mõnevõrra käsitletud „vana hea Rootsi aja“ retoorika³ kõrval lugejate ette kaks vähetuntud teemat: Eesti-Rootsi koostöö ründamiseks kasutatud jutupunktid ning emigrantpoliitik Aleksander Kesküla tegevus eesmärgiga õõnestada müüti Rootsi ajaloolisest heasoovlikkusest.

Kokkuvõttes näitab Gustav V külaskäigu ümber toimunud propagandasõda hästi, kuivõrd olulist osa mängisid ajaloomälu ja sellega seotud propaganda sõdadevahelise aja poliitilises võitluses sise- ja välispoliitiliste hoiakute kujundamise üle. Nii enamlaste agitatsioon Rootsi-Eesti lähenemise vastu kui ka rahvuslik-riiklik meelituskampaania selle toetuseks näitasid, et tõlgendused kauges minevikus toimunud puudutasid teravalt kaasaegseid poliitilisi valikuid.

Suure Balti Liidu idee ja Eesti-Rootsi suhted 1920. aastatel

Idee sellest, et alternatiivina Venemaa või Saksamaa alla kuulumisele võiks Eesti jõuda iseseisvuseni „Skandinaavia-Balti rahvaste liidu“ ühe liikmena, oli maanõunik Jaan Tõnisson välja käinud juba ajaloolisel Ajutise Maanõukogu kinnisel istungil

³ M. Kuldkepp. Põhjamaine Eesti. Rahvusriigi süünd. Tallinn: Varrak, 2024, lk 286–297.

1917. aasta 7. septembril (uue kalendri järgi).⁴ Esialgu leidis Tõnissoni ettepanek teiste eesti poliitikute seas ainult piiratud toetust, kuid samalaadsed mõtted elasid edasi ka pärast Eesti riikliku iseseisvuse väljakuulutamist. Nii esitasid Ants Piip ja Karl Robert Pusta, Eesti välisesindajad Londonis ja Pariisis, 1918. aasta sügisel Suurbritannia valitsusele nn Balti Liidu (*The Baltic League, Ligue Baltique*) memorandum, milles kirjeldasid oma visiooni Eestist kui ühest liikmesriigist föderatsioonis, mis hõlmanuks Rootsi, Taanit, Norrat, Soomet, Eestit, Lätit, Leedut ja Poolat ning milles Rootsi pidi etendama juhtivat osa.⁵ See mõte, mis leidis Briti välisministeeriumis esialgu teatud määral heatahtlikku tähelepanu,⁶ sai edaspidi tuntuks kui „Suure Balti Liidu“ idee, eristamaks seda hilisematest plaanidest luua Läänemere idakaldale kaitseliit vaid Baltimaadest, Soomest ja Poolast ilma Skandinaavia riike kaasamata.

Põhjus, miks Balti Liidu projekti ambitsioonikustase langes, seisnes Rootsi ja teiste Skandinaavia riikide põhimõttelises huvipuuduses, mis ilmnis kohe, kui ideed neile tutvustati. 1919. aasta jaanuaris sedastati Rootsi välisministri Johannes Hellneri allkirjastatud memos, mis saadeti Rootsi riigi välisesindajatele, et Baltimaade territoorium on Venemaale vältimatult vajalik juurdepääsuks Läänemerele ning nende riikide iseseisvusväljavaated on seetõttu ebakindlad. Samuti olevat uute riikide ühiskonnad sotsiaalsetest ja rahvuslikest vastuoludest lõhenenud, mis lubas kahelda ka nende stabiilsuses ja jätkusuutlikkuses. Nõnda järelitati, et ehkki Rootsi ja Venemaa vahele uutest riikidest tekkinud puhvertsooni olemasolu oli põhimõtteliselt Rootsi huvides, käiks pakutud liidrioll regionaalses föderatsioonis Rootsi üle jõu ja viiks kokkupõrkekursile varem või hiljem taas jalule tõusva Venemaaga – oht, mida tuli iga hinna eest vältida.⁷

Ettevaatlik seisukoht Balti riikidele lähenemise osas jäi Rootsis ja mujal Skandinaavias kehtima edaspidigi. Eesti jätkas siiski püüdeid Skandinaavia maadega võimalikult tihedat koostööd sisse seada lootuses, et pärast võidukat Vabadussõda stabiliseerunud olukord võiks neid panna meelt muutma. Nii kutsuti 1920. aasta jaanuaris Helsingis toimunud Balti Liidu konverentsile ka Skandinaavia esindajad,⁸ mille peale tollaegne Rootsi välisminister Erik Palmstierna kirjutas oma päevikus, et Rootsi osavõtt konverentsist oleks mõeldamatu.⁹ Uusi lootusi ärgitasid aga 1921. aasta veebruaris Skandinaavia riikidelt saadud *de jure* tunnustused Eesti iseseisvusele, mis löid edasiseks välispoliitiliseks lähenemiseks vähemalt selge riigiõigusliku aluse. Hiljem kirjutas Ants Piip, et järgmiseks, 1922. aastaks olid eestlaste lootused Skandinaavias Suure Balti Liidu mõtte vastu huvi äratada siiski juba kustunud.¹⁰

⁴ Samas, lk 196–197.

⁵ Samas, lk 275–276.

⁶ K. Jaanson. Põhjalvalgus või fatamorgaana? Balti-Skandinaavia liidu idee ja koostöö sünni ühest sõjast teiseni. – Akadeemia 1990, 9, lk 1896.

⁷ M. Kuldkepp. Põhjamaine Eesti, lk 277–278.

⁸ H. Arumäe. Eesti-Rootsi suhted 1920–1940. Estlands och Sveriges kontakter 1920–1940. – Eesti ja Rootsi. Estland och Sverige. Toim. A.-M. Dahlberg, T. Tamla. Tallinn: Huma, 1993, lk 117.

⁹ K. Jaanson. Põhjalvalgus või fatamorgaana, lk 1898.

¹⁰ M. Kuldkepp. Põhjamaine Eesti, lk 283.

Mitmesugune muu koostöö Eesti ja Rootsi vahel oli sellegipoolest kiiresti arenema hakanud. Samal ajal Eesti tunnustamisega oli Rootsi pool teinud ettepaneku kaubanduslepingu sõlmimiseks, mis allkirjastati 1923. aasta juulikuus. Samuti sõlmiti hulk muid tehnilise iseloomuga lepinguid ja konventsioone laevanduse, side, õigus- ja politseikoostöö jm valdkondades.¹¹ Juba 1923. aasta septembris soovitati Eesti peakonsulil ja asjuriil Skandinaavias Eduard Virgol mõelda Rootsi kuninga Gustav V võimalikule uuele külaskäigule Eestisse. Esimest korda oli kuningas Tallinnas käinud 1908. aasta aprillis tagasiteel Peterburist Stockholmi. 1925. aastal organiseeris Virgo Stockholmis Rootsi-Eesti Ühingu, millega lisaks eestlastele liitus peagi ka 250 rootslasest liiget.¹²

Geograafilisest lähedusest tingituna kujunesid Eesti ja Rootsi vahel 1920. aastatel küllaltki tihedaks eeskätt majandussidemed ning Eesti-Rootsi kaubavahetuse maht kerkis kiiresti umbes samale tasemele kui Eesti-Läti või Eesti-Soome oma. 1922–1925 importis Eesti Rootsist 3–4% sisseveokaupadest, järgmisel kümnel aastal ligi 5% aastas. Rootsi osa Eesti ekspordis kõikus aastatel 1922–1925 vahemikus 6–10%, kuid 1926–1933 langes 3–5% juurde.¹³ 1926. aastani oli kaubandusbilanss seega Eestile positiivne, kuni Rootsi valitsus asus oma põllumeeste survele Eesti põllumajandussaaduste importi piirama. Samal ajal suurenesid aga Rootsi investeringud Eesti tööstusse: 1928. aasta kevadel alustas Sillamäel tööd Rootsi kapitaliga rajatud põlevkiviõli katsetehas ning Rootsi kapitali kaasati Kiviõli bensiini- ja põlevkiviõlivabriku rajamisel ja laiendamisel. 1928. aasta veebruaris sõlmiti leping Eesti valitsuse ja tuletikukuninga Ivar Kreugeri juhitava Rootsi tikukontserni Svenska Tändsticks AB vahel, millega viimane sai 28 aastaks monopoolse õiguse Eestis tuletikke toota ja müüa. Vastutasuks sai Eesti riik kolm miljonit Rootsi krooni ja osa tikuäri tuludest ning kontsern kohustus andma Eesti valitsusele umbes seitsme miljoni krooni ulatuses laenu.¹⁴

Tihenevate kontaktide taustal oli juba 1926. aastal hakatud Tallinnas kaaluma Skandinaavia diplomaatilise esinduse reformimist: ebamääraste volitustega ajutise asjuri asemel kavatseti ametisse nimetada täievoliline saadik, kes hoolitseks nii majanduslike kui poliitiliste suhete eest. Seejuures loodeti, et lähenemine Rootsile võib viia suhete tihenemiseni Eesti ja Soome vahel: 1926. aasta juulis Tallinnas toimunud välissaadikute nõupidamisel jäi kõlama mõte, et „tee Soome viib üle Rootsi“, mistõttu oleks soovitav korraldada Eesti riigivanema külaskäik Stockholmi ja Rootsi kuninga vastuvisiit Tallinnasse. Nende visiitide eelduseks peeti täievoliliste saadikute vahetamist ning sama aasta novembrikuus võttiski valitsus vastu otsuse kaotada Skandinaavias ajutise asjuri koht ja luua täievolilise saadiku oma. Sellele ametipostile nimetati alates 1928. aasta 1. maist Friedrich Akel.¹⁵

¹¹ H. Arumäe. Eesti-Rootsi suhted, lk 117–118.

¹² E. Medijainen. Saadiku saatatus. Välisministeerium ja saatkonnad 1918–1940. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1997, lk 72.

¹³ M. Pihlamägi. Väikeriik maailmaturul. Eesti väliskaubandus 1918–1940. Tallinn: Argo, 2004, lk 349–350.

¹⁴ H. Arumäe. Eesti-Rootsi suhted, lk 118–119.

¹⁵ E. Medijainen. Saadiku saatatus, lk 72–73.

Esimeseks oluliseks visiidiks, mis saadikute vahetamisele järgnes, oli peapiiskop Nathan Söderblomi külaskäik Eestisse kuninga eriesindajana 1928. aasta juuni lõpul. Söderblom osales Tallinnas laulupeol ja Gustav II Adolfi ausamba avamisel Tartus. Samal ajal avati Tallinnas tütarlaste kommertsgümnaasiumis suurejooneline Rootsi kunsti näitus, millest sai sõdadevahelisel ajal suurim Eestis toimunud väliskunsti näitus üldse.¹⁶ 4.–5. septembril käis Stockholmis omakorda visiidil riigivanem Jaan Tõnisson, millega seoses Eesti ajakirjanduses rõhutati, et Rootsi oli Eestile 1928. aastal varasemast palju enam tähelepanu pööranud, Tõnissoni oli Rootsis väga südamlikult vastu võetud ning eeldused edaspidiseks suhete tihenemiseks on head.¹⁷

Tüüpiliseks näiteks tollase retoorika kohta, mille abil Eesti ajakirjanduses Rootsi-Eesti ühtsust üles ehitati, võib tuua nimemärgi E. J. (Evald Abram Jalak) all ajakirjas Kaitse Kodu ilmunud artikli, mis nägi trükivalgust seoses Tõnissoni Stockholmskäiguga. Oma kirjutises tõi Jalak Rootsi-Eesti lähedaste suhete alusfaktorina välja esiteks Läänemere, mida eestlased ja rootslased olevat muistsetel aegadel „seltsis valitsenud“, nii et „võistlesimegi ja võitlesime ta pärast“, kuigi samal ajal käidi läbi ka rahumeelsete kaubandussidemete vormis. Ka rassiliselt ei saavat „teha õiget vahet, kus algab Rootsi ja lõpeb Eesti tõug või vastupidi“ ning Ojamaal elavat inimesi, kes „välimuselt on puhtamad eestlased, kui oleme meie siinpool merd“. Suurema erinevuse eestlaste ja rootslaste vahele oli tekitanud õieti alles „paratamatu saatuse vasar“ muistse vabadusvõitluse näol, mille järel eestlased oma vabadusest ja iseseisvusest sajanditeks ilma jäid, samal ajal kui rootslased oma maa ja saatuse isandatena said edaspidigi vabaduse traditsioone edasi kanda. Kuigi „mõlema Balti rahva ühtsus“ säilis sel perioodil ainult ühistes muinasjuttudes ja sarnastes kommetes, säilitasid eestlased siiski oma „lõkendava soovi taas tõusta üheväärseks teiega, koos teiega jagada Läänemerd ja selle randu“.¹⁸

Jalaku sõnul sai see põletav soov esimest korda teostuma hakata siis, kui Rootsi väed 16.–17. sajandil Eesti vallutasid ja eestlased võisid taas elada vaba rahvana ühise kuninga valitsuse all „teie poolt loodud Balti riigis“, milles rootslased eestlasi igati järele aitasid. Siis aga ilmus „uus ja vägivaldne poliitika“ idast ning algas suur võitlus (Põhjasõda), milles tuli ajutiselt alla jääda. Viimasel ajal olevat ajaloo ring siiski jälle täis saanud ning jalule seatud vabade eesti ja rootsi rahvaste „Balti üheväärusel tuginev tasakaal“, mis jääb loodetavasti igavesti püsima.¹⁹

Nagu on märkinud Eero Medijainen, hakkas sel ajal tihenevate Eesti-Rootsi suhete taustal Eesti ajakirjanduses tööpoolest uuesti kõlama Balti-Skandinaavia (kaitse)liidu mõte. 1929. aasta juunis tegi Skandinaavias pikema ringreisi Johan Laidoner, kes kõneles mitmes intervjuus Läänemere-äärsete riikide koostööst ja

¹⁶ Samas, lk 73.

¹⁷ H. Arumäe. Eesti-Rootsi suhted, lk 118.

¹⁸ E. Jalak. Siin- ja sealpool. Riigivanema külaskäigu puhul Tema Majesteet Kuningas Gustav V-ale. – Kaitse Kodu 1928, 16, lk 760.

¹⁹ Samas, lk 760–762.

andis mõista, et Baltikumis ei soovita Põhja või Balti liidu mõttega avalikult välja tulla, kartes ärritada Venemaad ja hirmutada Rootsit. Ent siiski lootis Laidoner, et soovitud liidu loomine saab võimalikuks ka ilma selleta, et seda peaks paberil fikseerima.²⁰ Eesti riigikogule kõneldes selgitas Laidoner, et „tõeline Balti liit“ ei saa sündida varem kui alles järgmise põlvkonna ajal, mil Läänemere maade noorpõlv on vastastikuste külaskäikude kaudu sisse seadnud sõbralikud omavahelised suhted.²¹

1920. aastate lõpul tihenema hakanud suhted Eesti ja Rootsi vahel ei andnud siiski veel märku sellest, et Rootsi senine seisukoht Balti Liidu või Balti riikide iseseisvuse suhtes oleks põhimõtteliselt muutuma hakanud. Rootsi saadik Balti riikides (asukohaga Riias) Patrik Reuterswärd kirjutas 1928. aasta 10. oktoobril Rootsi välisministrile, et tema arvates on Soome iseseisvus Rootsi jaoks sedavõrd oluline, et ette võiks kujutada olukorda, kus Rootsil tuleb selle säilitamiseks aktiivselt sekunda. Baltimaade kohta see tema hinnangul ei kehtinud, mistõttu ei saanud ka jutugi olla mingitest Rootsi liidusuhetest nende riikidega. Siiski pidas Reuterswärd vajalikuks, et Rootsile kuuluks Läänemere maade seas majanduslik ja kultuuriline juhtroll, nagu Eesti seda neile oli pakkunud.²² Samalaadset skepsist väljendas oma kirjas välisministrile 1929. aasta 27. augustil Rootsi saadik Viinis Torsten Undén, kes oli olnud aastatel 1921–1928 Riias Reuterswärdi eelkäija:

Nagu Sa tead, on minu arusaamise kohaselt meie ainuke suur huvi Baltikumis hoida meid endid ja Soomet eemal kogu ääriigipoliitikast. Niikaua, kui ükski märk ei osuta, et Venemaa jaguneb üksikuteks riikideks, teeksime targemini, kui peaksime nii Balti väikeriike kui Poolat enam-vähem efemeerseteks riiklikeks moodustisteks ja peaksime kaine poliitilise instinktiga igasugust ühendust meie või Soome ja nende vahel loomuvastaseks.²³

Seega oli Eesti-Rootsi suhete tihenemine 1920. aastate lõpul seotud vaid julgeolekulukorra ajutisest paranemisest tingitud lõdvenemisega, mis ei oleks tõenäoliselt viinud suuremate välis- ja kaitsepoliitiliste muutusteni, kuigi Eestis seda kahtlemata loodeti. Ka Rootsi aukandjad andsid eestlaste Rootsi-sõbraliku retoorikaga ajuti kaasa minnes neile lootustele vastutustundetult hoogu juurde, mida juba nende kaasaegses ajakirjanduses kriitiliselt kajastati.²⁴ Ent muidugi polnud Eesti ja Rootsi riiklikud esindajad ainsad, kes Rootsi-Eesti suhetesse puutuvat tähelepanelikult jälgisid. Sama suure huviga hoidsid võimalikel lähenemismärkidel silma peal needki, kelle huvidele Rootsi-Eesti võimalik lähenemine otseselt vastu käis.

²⁰ E. Medijainen. Saadiku saatus, lk 73–74; M. Kuldkepp. Põhjamaine Eesti, lk 286.

²¹ K. Jaanson. Põhjavalgus või fatamorgaana, lk 1900–1901.

²² H. Arumäe. Eesti-Rootsi suhted, lk 120.

²³ Heino Arumäe tõlge: H. Arumäe. Eesti-Rootsi suhted, lk 120.

²⁴ M. Kuldkepp. Põhjamaine Eesti, lk 291, 295–296.



Kuningas Gustav V teekonnal Vabaduse platsile, kus toimus 28. juuni pärastlõunal tema auks kaitseliidu paraad.

Tallinna Linnamuuseumi fotokogu, TLM F 10012:4

Enamlikud propagandarünnakud kuninga visiidi eel

Laidoneri arvamus, et vihjed Balti Liidule võiksid Venemaad ärritada, oli kindlasti asjakohane ning pole kahtlust, et Nõukogude Liit püüdis Eesti-Rootsi koostöö tihendamisele vastu töötada. Eesti välisministeeriumi informatsioonibüroo juhataja Hans Oidermann (Ants Oidermaa) andis juba 6. oktoobril 1924. aastal oma salajas ringkirjas Eesti välissaadikutele teada erinevatest Vene poole aktsioonidest, mille sihiks oli Balti riikide, Soome ja Rootsi omavahelist lähenemist takistada. Näiteks oli Nõukogude saadik Stockholmis käinud Rootsi välisministri juures protesteerimas Rootsi laevastiku suvise sõpruskülaskäigu üle Soome – venelastele ei meeldivat Balti riikide, Rootsi ja Soome omavaheline sõbrustamine üleüldse.²⁵

Ilmselt olid sellised vastumeetmed siiski ennetavat laadi ega tähenda, et Nõukogude ametivõimud oleksid pidanud Balti-Skandinaavia bloki sündi tegelikult kuigi tõenäoliseks. Näiteks võib seda välja lugeda 1924. aasta 8. augustiga dateeritud OGPU²⁶ luureettekandest, mis anti edasi välisasjade rahvakomissarile Georgi Tšitšerinile ja tollasele Nõukogude Prantsusmaa-saadikule Leonid Krassinile. Selles kirjutises

²⁵ RA, ERA.957.1.160, l. 286, H. Oidermann. Rootsi-Vene (salajane), 6.11.1924.

²⁶ NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu juures asuv Ühendatud Riiklik Poliitvalitsus (Ob"edinënnoe gosudarstvennoe političeskoe upravlenie (OGPU) pri SNK SSSR) oli NSV Liidu sise- ja riikliku julgeoleku ametkond aastail 1923–1934.

räägiti, et majanduskriisis vaevlevas Eestis on tekkinud liikumine Rootsi krooni kasutuselevõtu toetuseks; väiksem seltskond, kelle seljataga seisavad Prantsuse huvid, pooldavat aga täieliku majandusliku kokkuvarisemise korral Eesti liitmist Rootsiga. Ettekande järgi olid just nende plaanidega seotud hiljutised Briti, Rootsi ja Prantsuse laevastike külaskäigud Tallinna ning Rootsi anneksiooni küsimust arutatavat peatselt Pariisis. Siiski oli OGPU-le kindlate allikate põhjal teada, et Rootsi kuningas Gustav V ise oli andnud Prantsusmaale selles küsimuses negatiivse vastuse, sest Eesti ei suutvat end ise jalul pidada ning sinna investeeritud Rootsi kapital langeks saagiks enamlastele – või siis enamlaste kukutamise puhul Vene valgetele, kes liidaksid Eesti uuesti Venemaaga.²⁷

Eesti püüded Rootsile läheneda olid samal ajal vesi kommunistlikule propagandaveskile. Rootsi ajaloolane Wilhelm M. Carlgren on märkinud, et Nõukogude ajakirjanduses köeti 1920. aastatel üles hirmu võimaliku Balti-Skandinaavia bloki vastu, mille taga väideti peituvat Briti imperialistide Nõukogude-vaenulikud kavat-sused.²⁸ Selliseid jutupunkte levitas Nõukogude pool agaralt ka oma eesti enamlastest käsilaste kaudu, kes püüdsid töölisi nende abil Eesti kodanlaste ja sotsiaal-demokraatide vastu häälestada.

Näiteks võib tuua Leningradis ilmunud eesti kommunistide häälekandjas Edasi 1928. aasta 18. septembril avaldatud artikli, milles seletati, et kodanlikud Eesti ajalehed olid Tõnissoni Rootsis-käigu puhul ära toonud „verstapikkuseid kirjeldusi“ ja kiidulaule „vanale heale Rootsi ajale“ ja riigivanema külaskäigule. Samas olevat Rootsi vasaksotsialistlik ajaleht Folkets Dagblad Politiken nimetanud külas käinud eestlasi Edasi andmeil hoopis „töölismõrtsukate karjaks“ ja Tõnissoni Stockholmis viibimist „Rootsi töolisteklassile hoobiks vastu nägu“. Nimelt olevat Eesti Vabariik Rootsi lehe sõnul „barbaaride riik, kus kodanlased sõna tõsisel mõttes seisavad tööliste veres, kus tuhanded töölised surnuks piinatud, hukatud, nurgatagant maha lastud, kus töölisnaisi ja lapsi häbistatud nagu ei kusagil mujal“ ning kus vanglates tulevat ette tööliste piinamist „elektrivannidega“ ja isegi skalpeerimist. Selline talitusviis olla Eesti kodanlikele võimumeestele aga ette kirjutatud väljastpoolt, sest Eesti riik on imperialistliku Inglismaa asumaa ja tõke Nõukogude Vene vastu ning Eesti kodanlus Inglise imperialismi mängukann. Nüüd sepitsevat Eesti kodanlased koos Rootsi sõjaõhutajatega plaane, mis viivad sõtta Nõukogude Venemaa vastu.²⁹

Et sellegi retoorika puhul oli tegemist infosõjaga, mitte Nõukogude poole siira usuga, nagu hellitaks Eesti töölisrahva riigi vastu mingeid agressiivseid plaane, näitab oluliselt kainem hinnang Eesti-Rootsi suhete tihenemisele Edasi artiklist kümme päeva hiljem koostatud täiesti salajases OGPU memorandumis, mis edastati teiste seas OGPU juhile Vjatšeslav Menžinskile ja välisasjade rahvakomissarile Tšitšerinile. Kirjutises tõdeti, et viimasel ajal olid tihenened Eesti-Rootsi kaubandussidemed

²⁷ RA, ERA.138SM.1.22, l. 233, Õstonija. Sov. sekretno kopija, 8.08.1924.

²⁸ W. M. Carlgren. Rootsi ja Baltikum, lk 20.

²⁹ Kes on see Eesti? – Edasi, 18.09.1928, lk 1.

ja suurenenud investeeringud ning ka Eesti välispoliitikat Rootsi suunal oli iseloomustanud suurem diplomaatiline aktiivsus, mida näitavat Eesti saatkonna loomine Stockholmis ning silmapaistva diplomaadi, endise välisministri Friedrich Akeli määramine saadiku ametikohale. Sedasama diplomaatilisest hoogu näitas ka riigivanem Tõnissoni pidulik visiit Stockholmi. Kõige selle tulemusena oli tekkinud spekulatsioone võimaliku Skandinaavia-suunalise muutuse kohta Eesti poliitilises orientatsioonis, kuid Nõukogude luureallikate teada oli tegemist siiski strateegilise manöövriga, avaldamaks survet Soomele: nimelt soovivat Eesti Soomele näidata, et Rootsi, millele Soome oma poliitikas tugineb, on samuti Balti riikidest huvitatud. Lisaks püüdvat Eesti nõnda leevendada Soomes levinud kuvandit oma poliitika ühekülgses Poola-meelsuses. OGPU arvas ka, et see strateegia on tihedalt kooskõlastatud Poola ja Lätiga.³⁰

Eesti sügavamate Skandinaavia-ambitsioonide lootusetust kinnitab ka järgmise aasta jaanuarikuust pärinev Nõukogude Liidu Kopenhaageni saatkonnas koostatud memorandum. Selles seletati, et Eestil on küll soov kolme Skandinaavia kuningriigi koostööst tihedamalt osa võtta, kuid seda soovi ei toeta Taani, kes leidis, et Soomegi kaasamine Vene revolutsiooni järel oli olnud viga. Eesti vastuvõtmine lõhuks aga Skandinaavia keelelis-kultuurilist ühtsust veelgi, luues lisaks pretsedendi ka näiteks Hollandi või Bulgaaria liitumiseks ning viiks koostöö fookuse eemale Põhjamaade huvidest. Ka Rootsi, mis oli Eesti suhtes mõneti sõbralikumalt meelestatud, mõistis Nõukogude saatkonna hinnangul ohte, mis peitusid Eestiga liiga lähedaste suhete loomises – st arvestades Nõukogude Liidu vastuseisu Eesti suveräänsusele; iseseisvat Eesti riiki küll ajutiselt talutakse, kuid püsivalt ei aktsepteerita seda kunagi.³¹

Enamliku ajakirjanduse veergudel jätkusid samal ajal Eesti-Rootsi koostöö vastased rünnakud, mis said erilist hoogu 1929. aasta maikuus, kui sai teatavaks, et peagi on oodata Rootsi kuninga külaskäiku Tallinnasse. Seda uudist sai siduda muude jutupunktidega: 17. mai Edasis kurdeti, et isegi kommunistide halb kohtlemine Eesti vanglates³² tulenevat sellest, et „[s]otslik peaminister [August Rei] kägistab poliitilisi vange, et teed puhastada Rootsi töölisteküttide pealiku – kuninga külaskäiguks“.³³ Pikem artikkel sel teemal ilmus aga 18. juuni Edasis, milles seletati, et ettevalmistused kõrge külalise vastuvõtmiseks olid kestnud juba ligi aasta ning nende raames oli Skandinaaviasse saadetud kindral Laidoner, kes väljendas seal tulist soovi „pisikeste riikide“ vahel tugeva kaitseliidu loomiseks. Laidoner oli eriti rõhutanud, et Läänemere-äärsete riikide merejõud on ühiselt tugevamad kui Nõukogude Liidu omad. Sellise Nõukogude-vastase väerinna loomise olevat Laidonerile ette kirjutanud

³⁰ RA, ERAF.138SM.1.33, l. 311, Õkonomičeski-političeskie otnošenija meždru Ėstoniej i Šveciej. Soveršenno-sekretno, 8.10.1928.

³¹ RA, ERA.138SM.1.35, l. 83-87. Vopros o vključenii Ėstonii v skandinavskuju sferu, 25.02.1929.

³² Eesti vanglates väidetavalt toimuva vangide väärkohtlemise teemal korraldati teine tolleaegne suur kampaania, millega enamlased Eesti riigi mainet rahvusvahelise avalikkuse ees kahjustada püüdsid. See vajab veel lähemat uurimist.

³³ Eesti sotsid matavad poliitiliste vangide amnestia nõudmise peaministri tooli alla! – Edasi, 17.05.1929, lk 2.

imperialistlikud kindralstaabid, kus „juhitakse Nõukogude Liidu ümberpiiramise poliitikat“. Vähe sellest, samal ajal kuninga visiidiga oli plaanis korraldada Tallinnas ja teistes linnades Kaitseliidu ülevaatus ja kaitseliitlaste paraad. Ühtekokku näitavat kõik need „fascistlike olluste tegevuseavaldused“, et reaktsioon Eestis tugevneb ning valmistutakse sõjaks Nõukogude Liidu vastu, mida õhutavat tagant Inglise imperialism. Ka Eesti sotsialistid, keda esindab kuningat vastu võttev riigivanem August Rei, olevat selles osas Eesti kodanliku riigiparaadiga täiesti ühte kasvanud.³⁴

Hirmuõhutamine ei piirdunud ainult Eestiga. 19. juunil sai Rootsi ajalehe Stockholms-Tidningen eestisõbralik toimetaja Pierre Backman kellegi „vana ausa mehe“ kirjutatud anonüümkirja, mis teatas väidetavast atentaadikavatsusest Rootsi kuninga vastu, millega pidid seotud olema Narva töölisel. Eesti *chargé d'affaires* Stockholmis Otto Arthur Grant uskus, et kiri oli mõeldud Rootsi ajakirjanduses ja õukonnaringkondades ärevuse tekitamiseks. Grant suhtles selles küsimuses ka Rootsi välisministeeriumi pressiosakonna juhatajaga, kes arvas, et kellegi teise kätte sattudes võinuks kiri kergesti ajaleheveergudele jõuda ja põhjustada tõsiseid ebameeldivusi.³⁵

Eesti ametivõimud ei istunud kõige selle peale käed rüpes. 28. juunil arestiti ja korjati ära Tallinnas Eesti Tööliste Partei (edaspidi ETP) keskkomitee välja antava enamliku meelsusega ajalehe Uus Edasi 27. number, milles oli ilmunud Rootsi kuninga peatset Eestisse sõitu käsitlev juhtkiri pealkirjaga „Timukas seisab lävel“. Kirjatükis oli Rootsi kuningat nimetatud despoodiks, parasiidiks, türanniks jne, mida poliitsei käsitles Eestile sõbraliku riigi riigipea auhaavamisena rahva ülesäsitamiseks.³⁶ „Rohkesti inetusi“ sisaldanud kirjatüki avaldanud ajalehe Uus Edasi tegevus pandi seisma ja selle vastutav toimetaja Voldemar Straus võeti kohtulikule vastutusele.³⁷ Strausi ähvardas vähemalt aastane vabadusekaotus, kuid enne kohtu ette ilmumist ületas ta ETP nõuandel illegaalselt piiri ja põgenes Nõukogude Liitu.³⁸

Veel mitu aastat hiljem, 1932. aasta kevadel mõisteti neljakuune kindlusevangistus (mis asendati viie kuu ja kümne päeva pikkuse üldvangistusega) punastele ametiühingutegelastele Konstantin Weissile, Anna Leinbergile ja Anette Tammikule, keda süüdistati samuti Rootsi kuninga solvamises. Nimelt oli ametiühingute kesknõukogu juhatus pidanud Vaksali puiesteel asuvas töölistemajas 1929. aasta 26. juunil koosolekut, kus võeti vastu protestiresolutsioon Rootsi kuninga Eestisse küllasõidu vastu, nimetades kuningat selles solvava nimetusega „türann“. Tammik kandis resolutsiooni, millele kirjutasiid alla kõik koosolekust osavõtjad, protokolliraamatusse. Lisaks saadeti resolutsioon avaldamiseks ajalehele Uus Edasi, kus see ilmuski.³⁹

³⁴ O. R. Pastlaparunite paraad ja Rootsi kuningliku ernehirmutise külaskäik Tallinna. – Edasi, 18.06.1929, lk 1.

³⁵ RA, ERA.957.7.129, l. 22, Grant välisministri abile, 20.06.1929.

³⁶ RA, ERA.1.7.1291, l. 12, Tallinn-Harju prefektuuri korrapidaja määrus nr 755e, 28.06.1929.

³⁷ Kommunistide ajaleht korjati ära. – Kaja, 30.06.1929, lk 7.

³⁸ RA, ERAF.24.2.2368, l. 1, EKP Leningradi büroo OGPU-le, 28.10.1929.

³⁹ Valgest Eestist. Eesti proletaarlased Rootsi kuninga „auhaavamise“ pärast kodanluse klassikohtu ees. – Edasi, 29.05.1932, lk 4.

Ettevalmistused Gustav V külaskäiguks

Enamlased ja Eesti Vabariigi ametivõimud sarnanesid teineteisega vähemalt selles mõttes, et mõlemad omistasid Rootsi kuninga eelseisvale visiidile suurt poliitilist tähtsust. Eesti valitsus määras visiidi ettevalmistuste koordineerijaks välisministeeriumi poliitilise büroo juhataja Elmar Kirodari, kelle poole tuli pöörduda kõigis kuninga külaskäiku puudutavates küsimustes.⁴⁰

Oluline osa ettevalmistustest oli pühendatud Eesti ja osalt ka Rootsi avalikkusele suunatud Eesti ja Rootsi ühist ajalugu ning arenevat riikidevahelist koostööd tutvustavale propagandale, milleks Gustav V visiit avas suurepärase võimaluse. Näiteks otsustas vabariigi valitsus 7. mail toimunud koosolekul koostada selleks puhuks piduliku Eesti-Rootsi albumi, mille ametlikuks väljaandjaks pidi olema paar päeva varem registreeritud Eesti-Rootsi ühing. Eesti saatkonnale Stockholmis anti ülesanne võtta ühendust Rootsi peaministri, välisministri ja peapiiskopiga, et saada albumisse nende fotod ja omakäelised tervitused. Samuti tuli Stockholmis viibiva ajaloolase Otto Liivi kaasabil hankida albumisse „Eesti-aegsete Rootsi kuningate“ ning Eestis tegutsenud kuberneride, piiskoppide, haridustegelaste ja väejuhtide portreesid.⁴¹

Tegelikult ilmus sarnaseid kakskeelseid väljaandeid 1929. aastal isegi kaks: tagasihoidlikum 47-leheküljeline „Eesti-Rootsi album“, mille kaastöölisteks olid Ants Piip, Jüri Uluots, Hans Pöhl ja Bernhard Linde⁴² ning tõepoolest piduliku välimusega, 167-leheküljeline klantspaberil ja rikkalikult illustreeritud „Eesti ja Rootsi 1929“. Viimasele kirjutas eessõna Eesti riigivanem August Rei, kelle pöördumisele järgnesid tervitused Rootsi peaministrilt Arvid Lindmanilt ja välisminister Ernst Tryggerilt.⁴³ Samalaadseid trükiseid ilmus kuninga visiidi puhul teisigi, sh ajakirja Kaitse Kodu 158-leheküljeline erinumber, mis nahkköites ka Gustav V-le endale kingiti.⁴⁴

Samuti otsustas välisministeerium tellida kuninga külaskäigust rootsikeelsete vahetiitritega varustatud umbes 600 meetri pikkuse filmi, mille negatiiv kavatseti toimetada juba 30. juunil Stockholmi, et anda see seal mõnele kohalikule filmiette võttele tasuta koopiate valmistamiseks ja näitamiseks. Juhul, kui filmi levitamisest huvitatud ettevõtet ei leita, tuli näidata mõnes Stockholmi kinos filmist Tallinnas valmistatud koopiat.⁴⁵ Filmi tegemist kirjeldas hiljem oma mälestustes filmi autor Theodor Luts, kes märgib, et negatiiv jäi välisministeeriumi informatsiooniosakonnale ning ühe koopias filmist kinkis välisministeerium kuningas Gustav V-le. Rootsis oli seda näidatud veel pärast Teist maailmasõda.⁴⁶ Samalaadne ringvaatefilm, mida

⁴⁰ Kava. Tema majesteedi Rootsi kuninga Gustaf V külaskäik Eesti 27.–29. juunil 1929. a. Tallinn: Välisministeerium, 1929, lk 23.

⁴¹ RA, ERA.957.7.129, l. 21, välisministeeriumi informatsioonibüroo Eesti saatkonnale Stockholmis, 16.05.1929.

⁴² Eesti-Rootsi album. Estnisk-svenskt album. Tallinn: Ühiselu, 1929.

⁴³ Eesti ja Rootsi 1929 = Estland och Sverige 1929. Tallinn: Eesti-Rootsi Ühing, 1929.

⁴⁴ O. Punga. Kaitse Kodu asutamisest 70 aastat tagasi. – Kaitse Kodu 1993, 1, lk 9.

⁴⁵ RA, ERA.957.7.129, l. 21, välisministeeriumi informatsioonibüroo Eesti saatkonnale Stockholmis, 16.05.1929.

⁴⁶ T. Luts. Theodor Lutsu mälestusi (III). – Teater. Muusika. Kino 1989, 9, lk 50.

peetakse Eesti esimeseks dokumentaalfilmiks üleüldse, tehti ka kuninga 1908. aasta külaskäigu ajal.⁴⁷

Lisaks otsustas valitsus, et 27. ja 28. juunil toimuvaid kuninga vastuvõtmisega seotud sündmusi tuleb üle kanda kolme aasta eest asutatud Raadio Ringhäälingus. Samuti lubati külaskäiku jälgida ajakirjanikel ja fotograafidel, kellele välisministeeriumi informatsioonibüroo oli selleks väljastanud vastavad kaardid.⁴⁸ Tallinnasse tulevatele Rootsi ajakirjanikele otsustati korraldada ka eraldi vastuvõtt, kuid nende Eestis viibimisega seotud kulud ei kavatsetud katta.⁴⁹

Sisulisemas mõttes mängis kuninga vastuvõtuks ette valmistatud propaganda-materjalides keskset rolli „vana hea Rootsi aja“ motiiv. Eesti rahvuslikus ajalookäsitluses oli see idee sügavalt juurdunud muu hulgas tänu Villem Reimani aastatel 1903–1911 esmailmunud mõjukale „Eesti ajaloole“⁵⁰ milles rõhutati Rootsi suurvõimu aegsete kuningate väidetavat suurt heasoovlikkust oma eesti talupoegadest alamate vastu; seda eriti seoses suure mõisate reduktsiooniga 1680. aastatel ning selliste haridusvaldkonna saavutustega nagu Bengt Gottfried Forseliuse tegevus rahvakoolide alal ja Tartu ülikooli asutamine.⁵¹ Ühel või teisel viisil mainiti midagi vana hea Rootsi ajaga seotut praktiliselt igas pidulikus sõnavõtus ja auaadressis, mis kuidagi Gustav V külaskäiku puudutasid. Tüüpiliseks näiteks selle kohta võib võtta valitsuse koordineeritud initsiatiivi valida Gustav V nii Narva kui ka Tallinna aukodanikuks. Küll soovis Tallinna linn, mille sel ajal ainukeseks elusolevaks aukodanikuks oli USA president Herbert Hoover, enne linnavolikogule vastava ettepaneku tegemist teada, kas kuningas on valimisega nõus.⁵² 14. juunil laekuski sõnum, et Gustav V on päri nii Tallinna kui ka Narva aukodanikuks saamisega.⁵³

Narva linnavolikogu otsuses rõhutati pidulikult, et linna saatus on ajalooliselt olnud tihedalt seotud Rootsi riigiga ning Narval on olnud õnn saada Rootsi riigi valitsejate erilise tähelepanu osaliseks, mida tõendavat mitmesugused eesõigused ja soodustused, mis viisid linna kaubandusliku õitsenguni. Seetõttu tuli sügavalt kahetseda, et Rootsi kuningas oma eesseisva külaskäigu ajal Narvat külastada ei jõua, kuid „tundes elavalt kaasa terve Eesti rahva rõõmule käesoleva külaskäigu puhul ja tuletades meelde linnale õnnelikku aega Kõrge Külalise eelkäijate valitsuse ajal“, oli Narva linnavolikogu otsustanud Gustav V valida linna aukodanikuks ja palus tal see au lahkesti vastu võtta.⁵⁴

⁴⁷ Vt nt 1890s–1910s: Estonian Film Debut. – Eesti filmi andmebaas, <https://www.efis.ee/page/estonian-film-debut> (8.05.2025).

⁴⁸ Kava. Tema majesteedi Rootsi kuninga Gustaf V külaskäik, lk 23.

⁴⁹ RA, ERA.957.7.129, l. 21p, välisministeeriumi informatsioonibüroo Eesti saatkonnale Stockholmis, 16.05.1929.

⁵⁰ Laiemat kasutust leidis raamatu 1920. aasta väljaanne: V. Reiman. Eesti ajalugu. Tallinn: Varrak, 1920.

⁵¹ Vt M. Kuldkepp. Põhjamaine Eesti, lk 32–33.

⁵² RA, ERA.957.7.129, l. 100, Uesson Lattikule, 10.06.1929.

⁵³ Samas, l. 27, välisministeerium Uessonile, 14.06.1929; samas, l. 28, välisministeerium Hermannile, 14.06.1929.

⁵⁴ Samas, l. 107–107p, Hermann Lattikule, 19.06.1929.

Tallinna linnapea Anton Uesson valmistas Tallinna aukodaniku diplomi üleandmiseks ette kõne, milles samuti kinnitati, et sel päeval, kui Tallinna linnal on õnn oma vanade müüride vahel Rootsi kuningat näha, elustuvad mälestused „aegadest, kus need müürid olid osa Rootsi riigi kaitsest ja kus nende varjul võisid Teie eelkäijate targal õhutusel vabalt areneda haridus, kunst, töösus ja kaubandus“. Olles saajad vältel püüdnud Rootsist saadud kultuuri eelpostiks jääda, oli Tallinna jätkuvaks südamesooviks rootsi kultuuri vaimsete alustega sidet hoida ja neist uut äratust ja jõudu ammutada. Uessoni kõne mustandist tõmmati siiski maha read, mis viitasid otsesemalt sellele, et nimetatud jõudu on vaja „võitluseks hädaohtude vastu, mis meid ikka veel ümbritsevad“.⁵⁵

Huvi kuningaga kohtumiseks oli Eesti avalike tegelaste seas kahtlemata suur ning vastavate pääsetähtede nõutamiseks pöörduiti ka otse välisministeeriumi poole. Nii avaldas soovi saada „näit. paraadile, Kadrioru puiestikupidustustele j.m., kuhu minusarnasel võimalus“, Suomalaisuuden Liitto Eesti büroo tegelane Leeni Vesterinen.⁵⁶ Omavalitsuse esindajana taotles sama Saksa kultuuromaavalitsuse esimees Hermann Koch⁵⁷ ning vastava avalduse esitasid ka skautide ja gaidide esindajad, kusjuures kaks parimat skauti vajasid sissepääsutähti Kadrioru aeda, et ühes kahe noorsepaga kuningale tamme istutamise juures abiks olla.⁵⁸

Üks omapärane seltskond, kes samuti soovis võimalust kuningaga kohtumiseks, oli grupp Rootsist varjupaika leidnud 1905. aasta revolutsiooni pagulasi (kokku 20 meest), kelle nimel saatis Kirotarile avalduse Rakvere linnavolinik Aleksander Kuljus.⁵⁹ Seda nende esindajatele siiski ei võimaldatud.⁶⁰ Äraütlemisi oli teisigi: näiteks paluti Valga linnavalitsusel kuningat Valgast läbisõidul muusika ja lauluga mitte tervitada.⁶¹ Kirotar kirjutas Valga linnavalitsusele hiljem, et kavatses auavaldustest hindas kuningas kindlasti kõrgemalt seda, et need nii Valgas kui mujalgi ööl vastu 29. juunit delikaatselt ära jäeti.⁶²

Eraldi tähelepanu pöörduti kuninga visiidi aegsele heakorrale ja julgeolekule. Tallinna politseikomissaridele tehti ülesandeks mõni päev enne kuninga saabumist tänavaid kasta ja pühkida; seda eriti seal, kust kuningas pidi läbi sõitma. 27. ja 28. juunil tuli hoonetele välja panna Eesti ja Rootsi lipud.⁶³ Lisaks üldise korra tagamiseks pidid välipolitseinikud silmas pidama kuninga, riigivanema ja nende saatjate isiklikku kaitset: rahva hulgas ei tohtinud lubada mingit rüselemist, tõuklemist või

⁵⁵ Samas, l. 100, linnapea kõne aukodaniku diplomi üleandmisel.

⁵⁶ Samas, l. 31, Vesterinen Warmale, 19.06.1929.

⁵⁷ Samas, l. 37, Beermann Kirotarile, 25.06.1929.

⁵⁸ Samas, l. 38, Koik Kirotarile, 25.06.1929.

⁵⁹ Samas, l. 34, Kuljus Kirotarile, 9.06.1929.

⁶⁰ Samas, l. 36, Kirotar Kuljusele, 22.06.1929.

⁶¹ Samas, l. 39, Valga linnavalitsus Kirotarile, 28.06.1929.

⁶² Samas, l. 40, Kirotar Valga linnavalitsusele, 1.07.1929.

⁶³ Samas, l. 96p, Rootsi kuninga külaskäik 27. ja 28. juunil Tallinnas. Politsei korrapidamise kava kuninga Tallinnas viibimisel, 21.06.1929.

„kahtlustäratavat läbipugemist“ esimestesse ridadesse ning iga sarnane tegevus tuli otsekohe lõpetada ja asjassepuutuvad isikud kõrvaldada. Eriti tuli silmas pidada tänavanurki, aedu, platse, majade aknaid, uksi, katuseid, puid jmt, „kust laske või viske võimalused soodsad, ning kust kerge põgeneda“. Laetud ja täiel määral padrunitega varustatud revolvrid pidid politseinikel olema laskmiseks kättesaadavalt taskus. Peale selle korraldasid külalistele salajase kaitse poliitilise ja kriminaalpolitsei ametnikud, keda välipolitseinikud pidid vajaduse korral igati abistama.⁶⁴

Kui jätta kõrvale veidi enne visiiti Kadrioru lossis puhkenud väike tulekahju,⁶⁵ kulgesid ettevalmistustööd üldjoontes sujuvalt ning üksikasjalikult ette valmistatud ja eraldi trükisena ilmunud visiidi kava⁶⁶ järgimisega suuremaid probleeme ei olnud. Õnnestumises mängis pearolli kindlasti eestlaste suur rõõm ja uhkus võimaluse üle Rootsi kuningat võõrustada. Kaitseliidu Tallinna Maleva Teadetes kirjutati päev enne tema saabumist pateetilisel:

Eesti rahva hinges on aastasadu elanud muinasjutuline usk: „Kord tuleb Rootsi kuningas Eestimaale, Eesti rahva hulka!“ Olid ajad, mil arvati, et see on muinasjutt, mis iialgi ei täitu. Kuid nüüd on rahva igatsus tõsiasjaks saanud. Sümpaatse ja kultuurilise Rootsi rahva tark ja kõrgeandeline valitseja, Tema Majesteet Rootsi kuningas Gustav V, külastab vaba ja iseseisvat Eesti rahvast.⁶⁷

Gustav V Tallinnas

27. juuni lõuna paiku soomuslaeva Sverige pardal Tallinna sadamasse saabuvat kuningat tuli tervitama suur rahvahulk eesotsas riigi ja Tallinna tähtsate peadega, teiste seas riigikogu esimees Karl Einbund (hiljem Kaarel Eenpalu), riigikohtu esimees Kaarel Parts ja riigikogu väliskomisjoni esimees kindral Johan Laidoner. Üles oli rivistatud aukompanii ja taevas tiirutasid Kaitseväe lennueskadrilli lennukid. Esimesena läks laevale riigivanem August Rei, kes oli sadamasse saabunud ratsaeskordi saatel ja kellega koos kuningas Eesti pinnale astus. Seejärel mängiti Eesti ja Rootsi hümnid ning kaks väikest tüdrukut ulatasid kuningale kimbu punaseid roose.⁶⁸

Tüdrukutele oli ette nähtud ka lühike tervituskõne, mille oli kokku seadnud välisminister Jaan Lattik ning rootsi keelde tõlkinud eestirootsi vähemusrahvuse rahvussekretär Nikolaus Blees.⁶⁹ Selle kandis eesti keeles julgelt ette väike Aiki Allmann⁷⁰:

⁶⁴ Samas, l. 95p.

⁶⁵ Selle kohta vt P. Erelt. Kadrioru loss läks enne Rootsi kuninga küllatulekut põlema. – Eesti Ekspress, 12.06.2019, <https://ekspress.delfi.ee/artikkel/86479963/kadrioru-loss-laks-enne-rootsi-kuninga-kullatulekut-polema> (9.04.2025).

⁶⁶ Kava. Tema majesteedi Rootsi kuninga Gustaf V külaskäik.

⁶⁷ Juhtkiri. – K. L. Tallinna Maleva Teated 1929, 25, lk 1.

⁶⁸ P. Erelt. Kadrioru loss läks enne Rootsi kuninga küllatulekut põlema; Rootsi-Eesti sõbruspäevade pidulik algus. – Päevaleht, 28.06.1929, lk 6.

⁶⁹ RA, ERA.957.7.129, l. 116, Allikas Kirotarile, 21.06.1929.

⁷⁰ Rootsi-Eesti sõbruspäevade pidulik algus. Aiki Allmann (Pürge) emigreerus 1944. aastal Saksamaale, 1949 USA-sse ja hiljem Rootsi.



Rahvarõivais tüdrukud ootavad kuningat Gustav V-t, et teda tervitada ja ulatada talle roosikimp. RA, EFA.10.4.4833

Armas Rootsi kuningas, meie, väikesed Eesti tüdrukud, ütleme Teile tervest südamest „tere tulemast“ meie kodumaal. Kõik Eesti lapsed tervitavad ja armastavad Teid. Meie teame väga hästi, et Rootsi kuningad olid kord meie maa valitsejad. Ja nüüd tulete Teie meile hulga aja pärast külla ja meie oleme selle üle väga rõõmsad. Meie soovime Teile, kuningas, palju õnne Teie eluteel ja palume Teid vastu võtta Eesti lastelt Eesti lilli.⁷¹

Seejärel pidas rootsikeelse tervituskõne Tallinna linnapea Anton Uesson,⁷² milles rõhutas, et Stockholmi ja Tallinna ühendav vaba Läänemeri on olnud Rootsi riigi ja Eesti pealinna vaheliste lähedaste sidemete tunnistajaks, ning lubas ka üheteistkümne aasta eest nende sidemete uuendamist elava kultuurilise ja majandusliku läbikäimise kujul. Linnapea avaldas lootust, et kuningas jõuab külaskäigu lühidusest hoolimata veenduda Tallinna elanike palavas soovis neid sidemeid jõudsalt kasvamas näha.⁷³

Siis kõlas kolmekordne hurraa ning riigivanem ja kuningas sõitsid autoga Kadriorgu, kuhu oli lossi ette kogunenud taas suur rahvahulk: lehvitati lippe ja mütse ning puhkpilliorkester mängis uuesti Rootsi hümnit. Lossi sisenenud riigivanem ja

⁷¹ RA, ERA.957.7.129, l. 117, väikeste tüdrukute tervitus.

⁷² P. Erelt. Kadrioru loss läks enne Rootsi kuninga küllatulekut põlema; Rootsi-Eesti sõpruspäevade pidulik algus.

⁷³ RA, ERA.957.7.129, l. 9, 118, linnapea kõne sadamas.

kuningas ilmusid seejärel veel korraks lossi rõdule juubeldavat rahvast tervitama.⁷⁴ Kuningas pandigi elama Kadrioru lossi, kus tema eluruumid võtsid enda alla lossi teise korruse merepoolse tiiva. Kolmandale korrusele nende kohale paigutati kuninga saatkond ning riigivanema ruumid paiknesid teise korruse pargipoolses tiivas.⁷⁵

Lisaks lõunale riigivanemaga oli saabumispäeval kavas pidulik vastuvõtt riigikogus ja pooletunnised visiidid Tallinna toomkirikusse ja Rootsi-Mihkli kirikusse; samuti kohtumine välissaadikutega Kadrioru lossis ning galaõhtusöök välisministeeriumi ruumides.⁷⁶ Nende sündmuste seas oli kesksel kohal visiit riigikogusse; hoone esisel platsil võttis kuningat vastu Estonia segakoor lauluga „Tervitus Rootsile“, mille Peeter Grünfeldti sõnadele oli selleks puhuks komponeerinud Juhan Aavik.⁷⁷

[---] Sõbralik ja lahke Rootsi rahvas
seisnud alati meie südames.
Töös ja sõnas on ta olnud vahvas,
kindel oma õilsas sõpruses.
Minevik on meie annud
Rootsi sõprusest tunnistust.
Seda on me rahvas kannud
nagu armsa aja mälestust.
Tänagi see sõprus õisi ajab
nagu aastasajad enne aul.
Võimsalt üle Läänemere kajab
Eesti rahva tervitus ja laul.⁷⁸

Pärast segakoori esinemist võtsid riigikogu juhatuse liikmed kuninga vestibüülis vastu ning juhtisid ta saali, kus riigikogu esimees Einbund pidas kõne. Tema sõnavõttu võib pidada nende päevade mälupoliitilise ofensiivi omamoodi kõrghetkeks: kõnes kuulutati otsesõnu, et eesti rahvas kuulub põhjamaiste rahvaste sekka, ning kinnitati, et eestlastel on erilised, teiste põhjamaalastega ühised rahvusvahelised ülesanded. Kõne tekst avaldati ka eraldi prantsuskeelse trükisena,⁷⁹ mis võis olla mõeldud kohalviibivatele väliskülalistele laialijagamiseks või hiljem levitamiseks. Igal juhul näitab see, et kõnes avaldatud mõtteid peeti eriti olulisteks.

Esiteks juhtis Einbund kõnes kuninga tähelepanu asjaolule, et riigikogu hoone, kus viibitakse, on ühtlasi maa ajalooline võimukeskus, mille seinte vahel olid peatunud ka Rootsi kuningad ning kus nende kohalikud esindajad olid teinud tegusid, mida eesti rahvas senini hea sõnaga meenutab. Eesti rahvas teadvat hästi, et karmil suurvõimuajal olid Rootsi valitsejad energiliselt vaeva näinud, et kohaliku talurahva

⁷⁴ P. Erelt. Kadrioru loss läks enne Rootsi kuninga küllatulekut põlema.

⁷⁵ RA, ERA.957.7.129, l. 18, Kirotar välisministrile, 13.05.1929.

⁷⁶ Kava. Tema majesteedi Rootsi kuninga Gustaf V külaskäik, lk 3.

⁷⁷ Samas, lk 16.

⁷⁸ RA, ERA.957.7.129, l. 109–109p, Tervitus Rootsile.

⁷⁹ Samas, l. 120, discours de bienvenue adressé à Sa Majesté le roi de Suède par le président du Riigikogu. (Traduction).

seisundit kergendada ja rahvale tema endised vabadused tagasi tuua – needsamad, mida vaba rootsi rahvas ise nii kõrgelt hindab. Hiljemgi oli eestlaste parematel poegadel tihti olnud tunne, et neid on kutsutud vaid jätkama tööd, mida rootslased kolme sajandi eest olid alustanud.⁸⁰

Einbundi sõnul olid eesti rahva hinges edasi kantud vabaduseseemned ajanud juuri ja arenenud kasvuvõimeliseks puuks, kuna Põhjala rahvaste ajalooline ülesanne ja hingeline eripära olid ka eesti rahvast jätkuvalt hoidnud Põhjakotka tiiva all. Viimasel ajal oli nii eesti kui rootsi rahvale ühiselt omane põhjamine kultuur mänginud tähtsat osa lähemate sidemete loomisel Eesti ja Rootsi riigi vahel ning eestlased soovisid, et see jääks tulevikuski järjest arenevaks kindlaks ühenduseks, mis lubaks eestlastel koos teiste põhjamaiste rahvastega edukalt täita „oma rahvuslikke ja rahvusvahelisi ülesandeid“ vastastikusel arusaamises ja lugupidamises.⁸¹

Pehmemas vormis kordas neidsamu mõtteid üle riigivanem Rei oma galaõhtusöögi ajal ette kantud rootsikeelses kõnes, mis samuti rääkis „aegadest, kui Rootsi õiglusmeelsete valitsejate toetusel Eesti rahvas võis astuda omi esimesi samme kultuurilise ja sotsiaalse arengu radadel“. Kultuurilise ja geograafilise ühtekuuluvustunde kõrval olevat just nende aegade mälestused põhjuseks, miks Eesti püüdis vabanedes vanu ajaloolisi sidemeid rootsi rahvaga taasluua. Riigivanem avaldas lootust, et Gustav V saab oma külaskäigu ajal kogeda seda sügavat austust, mida Rootsi kuninga isik eesti rahva seas äratav, ning et visiidist saab alus edaspidisele sõprustahtele.⁸² Vastukõnes rõhutas kuningaski, et näeb talle osaks saanud südamlikus ja sõbralikus vastuvõtus „väärtuslikku tõendust sellest, et aeg, kui Rootsi ja Eesti olid ühte liidetud, elab ka teie juures heledas mälestuses“, mis olevat pandiks, et head suhted riikide vahel edaspidigi arenevad ja mõlemale poolele kasu toovad.⁸³

Saabumispäeva hilisõhtul tervitas kuningat veel arvukas tõrvikurongkäik üliõpilaskonna ja üliõpilasorganisatsioonide esindajatest ning üliõpilaskonna esimees pidas rõdule ilmunud kuningale lühikese tervituskõne, millele kuningas vastas lühikese tänukõnega. Järgmisel hommikul kogunes lossi juurde Koolinoorsoo Muusika Ühingu segakoor Verner Nerepi juhatusel, mis kuningat lauluga tervitas ning viimaselt endale vastutervituse ja aplausi välja teenis.⁸⁴

Teisel päeval, 28. juunil, olid kavas raekoja külastamine, eine Rootsi laeval, Kaitseliidu paraad Vabaduse platsil ning pärastlõunane aiapidu Kadrioru lossi aias, millele järgnes lahkumisdinee riigivanema osavõtul.⁸⁵ Pärast einet laeval esines kuningale Saksa Meestelaulu ja Liedertafeli Seltsi ligi saja lauljaga ühendkoor, mis korraldati

⁸⁰ Kuningas ja Riigivanem lossis. – Vaba Maa, 28.06.1929, lk 7.

⁸¹ Samas.

⁸² RA, ERA.957.7.129, l. 115, riigivanems tal den 27. Juni 1929; RA, ERA.957.7.129, l. 119, riigivanema kõne kava.

⁸³ Samas, l. 113, Rootsi kuninga kõne.

⁸⁴ P. Erelt. Kadrioru loss läks enne Rootsi kuninga küllatulekut põlema.

⁸⁵ Kava. Tema majesteedi Rootsi kuninga Gustaf V külaskäik, lk 3.



Kuningas Gustav V peatus visiidi ajal Kadrioru lossis. Pildil kuninga lossi aias kohvi joomas. RA, ERA.177.0.65114

Saksa kultuururomavalitsuse palve kohaselt.⁸⁶ 400 külalisega aiapeol vabas õhus – idee selleks oli saadud Soomest, kus samasugune pidu korraldati Taani kuninga külaskäigu ajal⁸⁷ – esines Tallinna Meestelaulu Seltsi koor,⁸⁸ kuningas annetas 3000 krooni Tallinna linna vaeste heaks ning istutas Kadrioru lossiaeda tammepuu.⁸⁹

Kõige lõpuks asus Gustav V ratsaeskordi saatel teele Balti jaama poole, kusjuures inimnurd palistas tänavaääri lossist kuni jaamani välja. Jaamahoone fassaad oli valgustatud ja kaunistatud Rootsi ja Eesti vappidega ning kuningat oli kogunenud ära saatma tuhandetesse ulatuv rahvahulk. Jätnud hüvasti, läks kuningas erarongi peale ja asus teele Riia poole.⁹⁰

Enamlik propagandakampaania kuninga visiidi järel

See, et kuninga visiit Tallinnasse ei tähendanud Rootsi jaoks mingit olulist välis- või kaitsepoliitilist pööret, oli Nõukogude ametivõimudele hästi teada. Muu hulgas näitab seda 1929. aasta septembrikuust pärinev täiesti salajane, „Läti diplomaatliste

⁸⁶ RA, ERA.957.7.129, l. 30, Hansen riigisekretärile, 1.06.1929; Kava. Tema majesteedi Rootsi kuninga Gustaf V külaskäik, lk 20.

⁸⁷ Samas, l. 19, Kirotar Lattikule, 13.05.1929.

⁸⁸ Kava. Tema majesteedi Rootsi kuninga Gustaf V külaskäik, lk 21.

⁸⁹ P. Erelt. Kadrioru loss läks enne Rootsi kuninga küllatulekut põlema.

⁹⁰ Samas.

ringkondade“ teadetele tuginev OGPU luureraport, mis saadeti teiste seas välis-asjade aserahvakomissarile Maksim Litvinovile. Raportis väideti, et Rootsi kuninga külaskäigu ajal oli Eesti välisminister Lattik püüdnud algatada Rootsi välisministri Tryggeriga arutelu Rootsi ja Nõukogude Liidu suhete teemal. Seejuures viidanud Lattik ühes Rootsi ajalehes ilmunud artiklile, mis oli esile tõstnud koostööd Balti riikidega kui soodsat võimalust Rootsil oma Läänemere-positsiooni tugevdada, ning osutanud ka Soome välisministri Hjalmar Procopé seisukohale, et Rootsi peaks aktiivsemalt osalema Nõukogude Liidu vastu suunatud ettevalmistustes Läänemere idarannikul. Trygger, kes selgelt soovis vestlust lõpetada, oli põgusalt vastanud, et ei pea Procopé arvamust oluliseks.⁹¹

Sellest hoolimata kommunistide propagandarünnakud kuninga visiidi järel ei raugenud, vaid pigem kogusid hoogu. Ühelt poolt püüti kahtluse alla seada kuninga vastuvõtuks kulutatud summasid ning näidata kogu ettevõtmist riigivara raiskamise ja töörahva kurnamisena. Teiselt poolt toodi Gustav V külaskäigu ajal toimunud auavaldusi tõendiks väidetava Nõukogude-vastase vandenõu kohta.

Mõlemas kampaanias kuulus keskne roll ETP-le, mis oli 1929. aasta 11.–13. mail toimunud riigikogu valimistel saanud kuus saadikukohta. 13. juulil teatas suletud Uue Edasi asemele asutatud ajaleht Punane Edasi, et ETP riigikogu rühm oli esitanud valitsusele arupärimise ettepaneku „Rootsi kuninga küllasõidu puhul kulutatud summade asjus“. Juba enne kuninga saabumist olevat rahva seas sünnitanud meelepaha, et summa ulatub 80 000 sendini, hiljem aga ilmnenu, et isegi 100 000 sendini. Nõuti aru, kelle loal ja korraldusel kuninga vastuvõtu kulud olid määratud, kui suured vastavad summad täpselt olid ning „millega mõtleb Vabariigi Valitsus need otstarbetult raisatud summad äratasuda“. Eraldi arupärimise ettepanek esitati Punase Edasi eelkäija Uue Edasi aresti alla panemise ja selle 27. numbri ärakorjamise asjus, millega politsei olevat oma võimupiiridest üle astunud.⁹² Viimati mainitud arupärimise ettepanekut toetas siiski ainult kolm riigikogu liiget (ehk isegi mitte kogu ETP saadikugrupp) ning see jäi esitamata.⁹³ Arupärimise ettepanek kulutatud summade asjus pareeriti aga väitega, et nende suurus ei vasta tõele.⁹⁴

Inforünnaku peamine suund seisnes siiski katsetes haakida Rootsi kuninga külaskäik laiema Nõukogude-vastase vandenõu külge ja seda justkui paljastades ärgitati töölisi Eesti riigi vastu pöörama. Nii manitseti 26. juuli Edasis kõiki Venemaal tegutsevaid eesti organisatsioone „Eesti härrasriigi“ võitleva töörahvaga sidemeid looma, et selgitada neile Eesti kodanluse ja Briti imperialismi osa Nõukogude Liidu vastase sõja ettevalmistamisel. Seejuures tuli Rootsi kuninga külaskäiku ja selle ajal toimunud sõjaväeparaadi tuua tõendiks, et „härrasriigi kodanlus ja tema truud teenrid sotsid“ näitasid just viimasel ajal selles osas üles suurt aktiivsust.⁹⁵

⁹¹ RA, ERAF.123SM.1.35, l. 72–72p, Soveršenno sekretno. O vnutrennen položenii Èstonii (Svedenija agenturnye, iz latvijskich diplomatičeskikh krugov), 12.09.1929.

⁹² E. T. P. Riigikogu rühma esimesed sammud. – Punane Edasi, 13.07.1929, lk 2.

⁹³ Protokoll. Riigikogu IV koosseis. II istungjärk, 9. koosolek. 9. oktoobril 1929, lk 121.

⁹⁴ H.-A. Lebbin. Sotsiaaldemokratismi pankrot Eestis. Tallinn: Eesti Raamat, 1970, lk 186.

⁹⁵ Valmistage ette rahvusvahelise „Punase päeva“ läbiviimiseks. – Edasi, 26.07.1929, lk 1.

Samalaadne propagandasõda käivitati Lätis, kuhu Rootsi kuningas Eesti väisamise järel siirdus. 12. juuli Edasis teatati mingitele Riia allikatele tuginedes, et seal olevat seoses Rootsi kuninga külastusega vangistatud 23 töolist ning visiiti ise kandvat Nõukogude-vastase liidu loomise iseloomu, kätkestes ka tööliskade ettevalmistamist sõjaks. Läti sotsiaaldemokraadid vaikivat selle fakti aga täiesti maha, kuna on Nõukogude-vastase liidu moodustamise küsimuses „faschistidega“ ühel nõul.⁹⁶

Kuninga külaskäigule pühendatud pikema eestikeelse artikli avaldas ajakirjas Klassivõitlus Venemaal asuvate eesti enamlaste üks juhte Hans Pöögelmann.⁹⁷ Pöögelmann kirjeldas Gustav V visiiti kui „kurnajate ja nende toapoiste“ õnnepäeva, mil viimastel oli avanenud võimalus päris elusa kuninga ees koera moodi alandlikult roomata ning see olevat otseselt seotud sama kildkonna esivanemate aastasadade pikkuse koogutamise ja pugemisega mõisa ees. „Koolja moega“ 72-aastase kuninga ees lõmitamisele oli lisandunud veel Tallinna naiste eneseohverdamine „nägusatele rootsi madrustele“ ning juubeldav toon, „mis kogu eesti ajakirjandusest neil päevil vastu puhub ja ilatsemisekunsti rekordina tuleb kinni naelutada“. Kõrged külalised olevat sellise orjaliku käitumise peale muianud ja imestanud, et Eesti veel rootsimeelsem on kui Rootsi ise.⁹⁸

Edasi seletas Pöögelmann, et selliste külaskäikudega on alati seotud poliitilised küsimused ja salalepingud ning ka Gustav V ei sõitnud Tallinnasse mitte sellepärast, et „härja Rei küüsi ja lopergust sihverplaati“ imetleda. Majanduslikud ja kultuurilised sidemed, mis Eesti ja Rootsi lähenemise aluseks võiksid olla, olevat külastuse ajal kõrvalisteks küsimusteks jäänud, domineerivaks teemaks olnud Kaitseliit, kindralid, paraadid, sõjalennukid, sõjalaevad ja muu säärane. Võttes arvesse veel Laidoneri hiljutist visiiti Skandinaaviasse, Briti sõjalaevastiku külaskäiku Tallinnasse, Soome valgete „pussikangelaste“ Eestis käimist jne, oli Pöögelmannile pilt selge: kõigest „magushapudest ja minevikumeest tilkuvatest“ sõnakõlksudest paistis läbi kogu ettevõtmise tegelik eesmärk: „kiidelda ja näidata oma sõjalist jõudu, sõjalist valmisolekut“. Enne 1924. aasta 1. detsembrit olevat Rootsis Eesti peale väga pessimistlikult vaadatud, soovimata sinna kapitali investeerida, kuna see sattuvat peagi nagunii enamlaste kätte. Nüüd aga püüdsid Eesti kodanlased koos oma sotsidest toapoistega kuningat veenda vastupidises: „jõuame lüüa küllalt, suurtükiliha jätkub!“⁹⁹

Pöögelmanni sõnul oli „Rootsi rauk-kuninga ringreis“ Baltikumis ning sellele eelnenud Eesti riigivanema ja Läti presidendi külaskäik Rootsi vaid üks lüli rahvusvahelises poliitikas eesmärgiga Läänemere-äärsete riikide töörahvast sõjas Nõukogude Liidu vastu tapalavale viia. Selle poliitika otsesed teostajad olevat kuninga visiidi peale „enam kui ühe miljoni senti“ kulutanud sotsid, kellel ei saa töölisklassi

⁹⁶ Balti ja Skandinaavia riikide liidu loomise ettevalmistamine N. S. V. Liidu vastu. – Edasi, 12.07.1929, lk 1.

⁹⁷ H. Pöögelmann. Aga missuguse hinnaga?... – Klassivõitlus 1929, 109–110, lk 26–34.

⁹⁸ Samas, lk 26–28.

⁹⁹ Samas, lk 29–30.

või töörahvaga midagi ühist olla. Ning siis, kui ajaleht Uus Edasi oli teinud katset „sellelt tõsiselt seisukorralt“ katet kergitada, läksid sotside valitsuse politsei hurda-koerad sellele kohe kallale.¹⁰⁰

Mõne omapärase lisandiga kordas samu jutupunkte ETP keskkomitee esimees ja riigikogu saadik Valter Kaaver 26. juulil riigikogus peetud pikas kõnes,¹⁰¹ milles kinnitas samuti, et Läänemere-äärsete riikide kodanlikud valitsused ajavad töörahva hulkadele hukatuslikku, suurriikide mõjule alluvat agressiivset poliitikat Nõukogude Liidu vastu. Selle poliitika algeid olnud näha juba 1920. aasta Helsingi konverentsil ning edaspidi väljendunud see järjest tihenevas koostöös Eesti ja Poola kindralstaa-pide vahel. Poola kaudu, kus valitseb fašistlik diktatuur, proovitakse Eestit tõmmata Nõukogude-vastasesse blokki, nii et kui suurriigid otsustavad Nõukogude Liidule kallale tungida, ei pääseks Eestigi selles aktsioonis osalemast. Eesti kodanlastel ole-vat seejuures ka omad huvid mängus: Jaan Tõnisson oli Kaaverile teadaolevalt ühes 1928. aasta detsembrikuus peetud kõnes kurtud, et Eesti riigi territoorium on väga väike ja seda on tarvis laiendada, ning lisanud, et „Suur-Eesti mõte pole unistus. Kui oleme tunginud Ingerimaale, kui Luuga ja Oudova on eestlastega põimitud, siis peab seda ekspansiooni süvendama.“ Sellist juttu võis Kaaveri arvates pidada Eesti kodanluse selgeks kavatsuseks riigi territooriumi Nõukogude Liidu arvelt laiendada.¹⁰²

Edasi puudutas Kaaver väliskomisjoni esimehe kindral Laidoneri hiljutisi sõite välisriikidesse, kus Laidoner oli teinud propagandat Nõukogude Liidu vastu suunatud Läänemere-äärsete riikide bloki loomiseks. See kõik olevat Suurbritannia imperia-listliku poliitika tulemus, mis tahab Läänemere muuta tallermaaks eesesisvas sõjas Nõukogude Liidu vastu ning mille läbisurumises olid kodanlased leidnud endale abimehed Eesti sotsialistides.¹⁰³

Lõpetuseks väitis Kaaver, et agressiivse välispoliitika ja Nõukogude-vastase kihutustöö kõrval propageerivat Eesti kodanlased järjest enam mõtet, et Eestile on tarvis oma kuningat. Selle ettevalmistuseks oligi olnud Rootsi kuninga külaskäik, kuid nii nagu teised Läänemere-äärsed riigid, olevat ka Rootsi tegelikult oma iseseisvuse kaotanud ja tegutseb „Inglise imperialismi mõju all“. Seega polnud kuninga visiit tingitud mingitest majanduslikest või kultuurilistest huvidest, vaid seda oli kasu-tatud „propaganda tegemiseks monarhismile“. Isegi riigivanem Rei olevat mõista andnud, et „mis Rootsis on vastuvõetav, on vastuvõetav ka meil“, sestap pooldavat ka Eesti sotsialistid isevalitsejate võimu ning valmistavat rahvahulki ideoloogiliselt ja psühholoogiliselt ette selleks, et Eestis „oma“ kuningas ühel heal päeval sisse seada.¹⁰⁴

Rootsi kuninga visiidile järgnenud propagandarünnakutega seoses tuleb mai-nida ka 1929. aasta 30. juuli Edasis alguse saanud mitmeosalist kirjutist „Balti riigid

¹⁰⁰ Samas, lk 32–34.

¹⁰¹ Protokoll. Riigikogu IV koosseis. I istungjärg, 4. koosolek. 26. juulil 1929, lk 30–36.

¹⁰² Samas, lk 30–31.

¹⁰³ Samas, lk 31–32.

¹⁰⁴ Samas, lk 32–33.

ja nõukogudevastase sõja ettevalmistus“,¹⁰⁵ mis samal aastal ilmus ka eraldi brošüürina.¹⁰⁶ Selle kirjatüki sisu kattub suures osas Kaaveri kõnega, kuid on väidetavate sõjaliste ettevalmistuste osas üksikasjalikum. Esiteks seletatakse brošüüris, et kuna aastatel 1918–1920 ei õnnestunud Nõukogude Liidu läänepoolsetel naabritel, sh Balti riikidel, ülemaailmse kodanluse toel töörahva riiki hävitada, valmistatakse „kõigist rahupaktidest hoolimata“ ette uut rünnakut, milles Balti riikidel saab oma soodsa geograafilise asukoha ja ühendusteade tõttu olema oluline roll. Seda olevat selgelt näha, kui jälgida viimase aja sündmusi, sh Briti laevastiku ja merelennuväe visiite, mis olevat mõeldud tulevase sõjatandriga tutvumiseks. Ees seisva sõja ajal pidid Balti riikide sadamad saama varustusbaasiks Suurbritannia ja Prantsuse vägedele ning ilmselt ka Poola armeele, kuna Poolal endal puuduvat piisavalt hästi sisse seatud sadamad.¹⁰⁷

Veel väidetakse, et Balti riikide kodanlust motiveerivat neis agressiivsetes plaanides osalema eeskätt hirm eeskjuu ees, mida Nõukogude proletariaat avaldab nende töörahvale, aga ka surve imperialistlike riikide poolt, kellest kodanlus täielikult sõltub. Just seetõttu olevat Balti riikide ajalehed täis Nõukogude-vastast propagandat, mille põhiidee seisneb selles, et „Balti riigid kui kultuurimaailma esindajad peavad tsivilisatsiooni võitluses kommunismi määndava mõju vastu kaitsma“ ja hirmutamises, et Nõukogude Liit soovib tsaarivalitsuse eeskjuul Baltimaid uuesti orjastada. Polevat kahtlust, et tulevases sõjas seisavad Balti riigid Nõukogude Liidu vaenlaste poolel ning valmistuvad selleks, oodates märguannet oma suurriikidest peremeestelt.¹⁰⁸

Lõppkokkuvõttes pidi kapitalistlike riikide eesmärk olema Põhja-Jäämerest kuni Musta mereni laiuva Nõukogude-vastase väerinna loomine. Üks lüli selles pidi olema Eesti-Läti sõjaline konventsioon, mis olevat ainult pealtnäha kaitseiseloomuga. Liidu eesotsas pidi seisma Poola kui Nõukogude läänenaabrite seas kõige tugevam ja suurem riik, mis juba 1920. aastal Helsingis olevat Soome ja Balti riikidega sepit senud plaane Nõukogude Liidu ja osalt Saksamaa vastu liidu loomiseks. Tollal need plaanid erinevatel põhjustel ebaõnnestusid, nüüd aga näitavat nõupidamised, et kokkulepe Balti riikide ja Poola vahel on saavutatud ning ühiselt tõmmatakse oma orbiidile ka Soome.¹⁰⁹

Brošüür lõppes arvutustega, mille kohaselt suudaksid Soome, Eesti ja Läti ühiselt välja panna 300 000 – 400 000 välja õpetatud ja relvastatud sõdurit, kellega Nõukogude Liitu rünnata. Siiski oleks neil omapäi võimatu Nõukogude Liidus proletariaadi diktatuuri hävitada; selleks pidi pealetung toimuma koos Poola ja Rumeeniaga ning Balti riikide vägede ülesandeks jäänuks Poola vägede vasaku tiiva kindlustamine. Soome vägede eriülesandeks olevat aga kogu Karjala haaramine ja eestlastel Soome

¹⁰⁵ Balti riigid ja nõukogudevastase sõja ettevalmistus. – Edasi, 30.07.1929, lk 2.

¹⁰⁶ Balti riigid ja nõukogudevastase sõja ettevalmistus. Leningrad: Külvaja, 1929.

¹⁰⁷ Samas, lk 3–4.

¹⁰⁸ Samas, lk 6–8.

¹⁰⁹ Samas, lk 9–11.



*Rahvahulk kuningas Gustav V-t tervitamas.
RA, EFA.10.4.4918*

lahe lõunaranna hõivamine kuni Leningradini. Viimati mainitud eesmärgi nimel tegutsevat Eestis eriline Soome-Ugri selts, mille avalikuks ülesandeks on kultuurilisi sidemeid luua, kuid „mis tegelikult nõukogude maa-ala ahmimise poliitikat ajab“.¹¹⁰

Need 1928. ja 1929. aastal lansseeritud jutupunktid elasid edasi veel mõnda aega. 1930. aastal soovitati ajalehes Edasi Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu liikmetel luua temaatilised ringid, kus arutataks „Nõukogudevastase sõja ettevalmistamist Balti riikides“, sh seda, „milliseid järeldusi võib teha Rootsi kuninga külaskäigust ja O. Strandmani sõidust Poolasse“.¹¹¹ Veel 1932. aastal väideti Edasis, et 1929. aastal, kui Rootsi kuningas Eestis käis, oli kuningaga sõlmitud hulk salajasi Nõukogude Liidu vastu suunatud lepinguid, sh leping laenu saamise kohta sõjastrateegiliste raudteede ehitamiseks. Vahepeal valmis ehitatud raudteede kontrollimiseks olevat mõeldud aga Rootsi kroonprintsit Gustav Adolfit Eestis-käik 1932. aasta juunis: kroonprints käinud raudteid vaatlemas Tartu ja Narva suunal ning peatunud Karl XII lahinguplatside külastamise ettekäandel frondiäärses ribas. Samuti tegelenud kõrge külaline sellega, et vaatles ja kontrollis sadamaid Eestimaa läänerannikul ja saartel, mille kaudu oli Nõukogude Liidu vastu peetava sõja puhul plaanis saata dessantvägesid.¹¹²

¹¹⁰ Samas, lk 12–17, 29–30.

¹¹¹ Noorkommunist, õpi tundma töölisnoorsoo olukorda ja võitlust kapitalistlistel maadel! – Edasi, 28.02.1930, lk 4.

¹¹² Võitlusele sõjahädaohu vastu. – Edasi, 4.08.1932, lk 2.

Aleksander Kesküla ja „vana hea Rootsi aja“ revisionism

Eesti riigi ja enamlaste vahel toimunud propagandasõjas osales 1929. aasta paiku ka üks mõneti üllatav isik: juba 1905. aasta revolutsiooni ajast tuntud emigrantpoliitik Aleksander Kesküla. Esimese maailmasõja aastatel oli ta teinud hoogsalt tööd Eesti-Rootsi lähenemise ja uue põhjamaise suurvõimu sünni heaks, kuid 1918. aastal oli ta sattunud konflikti Eesti Vabariigi esimese ametliku välisdelegatsiooniga ning oli tekkivast Eesti välispoliitikast täiesti kõrvale tõrjutud. Saanud seetõttu Eesti riigi vihavaenlaseks, asus Kesküla sellele otsekohe vastu töötama. Selle näiteks võib tuua tema asutatud isehakanud Eesti välisesinduse „Eesti Büroo“ 1919. aastal Zürichis väljastatud ametliku tunnustuse Eestimaa Töörahma Kommuunile kui ainsale legitiimsele riigile Eesti territooriumil.¹¹³

1920. aastate lõpu kihutustöös Eesti-Rootsi lähenemise vastu osales Kesküla olulise kulissidetaguse jõuna tõenäoliselt juba enne Rootsi kuninga külaskäiku. 1932. aastal väitis Soome sotsialist Mikko (Mikael) Hyrskymurto Rootsi politseile, et 1928. aastal Tõnissoni visiidi puhul Folkets Dagblad Politikenis ilmunud laimuartikli autor oli Stockholmis elav väliseestlane Oskar Elevant.¹¹⁴ On põhjust arvata, et Elevandi perekonnasõber Hyrskymurto (Oskari poeg Georg abiellus hiljem tema tütrega)¹¹⁵ ilmselt teadis, millest ta rääkis. Arvatavasti ei kirjutanud Elevant artiklit omal initsiatiivil, vaid Kesküla mahitusel: ta tundis Kesküla juba 1905. aasta revolutsiooni ajast ning tegi temaga alates 1914. aasta lõpust pidevat koostööd.¹¹⁶

Rootsi-Eesti suhete õõnestamisega tegeles Kesküla ka vahetult Rootsi kuninga visiidi järel ajalehe Punane Edasi veergudel. 7. juulil ilmus seal nimemärgiga Outsider allkirjastatud Kesküla kirjutis „Rootsi valitseva klassi õige nägu“,¹¹⁷ mis põhjas 1917. aastal Rootsis ilmunud soomerootslase Rolf Nordenstrengi raamatut, milles mingitele Saksa allikatele viidates oli seletatud, et eestlane „roomav, argpüks, salakaval, valelik, mitteusaldatav, toores, ropp ja laisk on; ja kõik see on vististi tõsi“.¹¹⁸ Omalt poolt kinnitas konspiratiivse meelelaadiga Kesküla, et isegi sakslaste poolt polnud eestlastele sellist teotust osaks saanud ning see pidi tegelikult pärinema Saksa-Rootsi bloki loomist pooldavatelt „Rootsi juhtivatelt kihtidelt“. Viimaste eestivastane meelsus oli 1917. aasta Saksa võitude ajal avalikult päevavalgele tulnud, kuna usuti, et Saksa imperialismi poolt orjastatavate eestlastega enam arvestada

¹¹³ Vt M. Kuldkepp. Tunnustus Eestimaa Töörahma Kommuunile. – Horisont 2022, 1, lk 40–41.

¹¹⁴ Sveriges Krigsarkiv (KrA), Generalstaben, Inrikesavdelningen, F V, Vol 1. Elewand, Oskar, E. P. M. 14.01.1932.

¹¹⁵ RA, EAA.5377.1.77, Oskar Elevant och hans bekantskap med Aleksander Kesküla.

¹¹⁶ M. Kuldkepp. Põhjamaine Eesti, lk 115.

¹¹⁷ Outsider. Rootsi valitseva klassi õige nägu. – Punane Edasi, 6.07.1929, lk 3. Artikli mustandit vt RA, ERA.3617.1.5, l. 116–119, A. Kesküla. Rootsi valitseva klassi meelsus eestlaste vastu.

¹¹⁸ Rootsikeelses originaalis „Det uppges – visserligen från tyskt håll – att esten mestadels är krypande, feg, bakslug, lögnaktig, opålitlig, rå, vildsint, snuskig och lat; och allt detta är kanske sant“: R. Nordenstreng. Europas människoraser och folkslag. Andra upplagan. Stockholm: P. A. Norstedt & Söners förlag, 1917, lk 266.

ei tarvitse.¹¹⁹ Rootsi koolideski ässitatavat rootslasi eestlaste vastu üles – nii seisvat rootsi õpikutes, et „metsikud eestlased“ hävitasid endise Rootsi pealinna Sigtuna. Selle patu eest olid rootsi koolijõmpsikad juhuslikult kohatud eestlasi Stockholmi tänavatel veriseks peksnud, samal ajal kui „vabariigi kodanlased“¹²⁰ monopoliseeritud tikutopside ees vasikavaimustuses Rootsi lippudega lehvitavad. Nüüd aga olevat aeg, et „iga lipuvehkija ja 'elagu' tänitaja“ aru saaks, mida kõrged rootslastest külalised eestlastest tegelikult arvavad.

Kesküla peamiseks panuseks propagandasõtta oli aga mitmeosaline artiklisari pealkirjaga „Rootsi aja lõpp Eestis“, mis hakkas ilmuma 6. juuli Punases Edasis,¹²¹ kuid avaldati seejärel tervikuna ETP Keskkomitee kirjastuse poolt eraldi brošüürina.¹²² Selles viidetega varustatud ja ajaloolise teadusartikli muljet jätvas kirjutises ründas Kesküla Eesti avalikus ruumis levinud „vana hea Rootsi aja“ ülistamist risti vastupidise väitega: eesti talupojad olevat Rootsi valitsuse all kannatanud veelgi rohkem kui teiste valitsejate alamadena. Selle tõenduseks tõi Kesküla võrdlemisi põhjaliku marksistliku analüüsi mõisate reduktsioonist kui tolleaegse Rootsi riigi agressiivsest fiskaalpoliitikast ning väitis, et Rootsi võimude toonast kasuahnet tegutsemist võis ainult väga pinnapealselt pidada talupojasõbralikuks sotsiaalpoliitikaks.¹²³

Kesküla järgi ei iseloomustanud Rootsi aega mitte harmooniline kultuuriline areng, vaid hoopis talupoegade ülestõusud ja 1905. aastat meenutav mõisate riisumine, millele omakorda järgnesid riigivõimu vastumeetmed talurahva vastu, kes ei tahtnud orjatööd teha ega vilja kroonumagasinidesse vedada. Kuulus mõisate reduktsioon oli aga korruptsiooni ja onupojapoliitika tõttu laiali jagatud riigimaade ja muu riigivara tasuta tagasivõtmine, et riigikassat täita. Nõnda üle võetud mõisad andis riik rendile, millele lisandusid veel maksud, mida talupojad otse riigile maksma pidid. Nii olid poliitiliste õigusteta jäetud Eesti-, Liivi- ja Ingerimaa Rootsi valitsusele isearanis heaks „lüpsilehmaks“, mille „kullajõeta“ oleks tolleaegsete Rootsi kuningate suurvõimu-poliitika võimatu olnud.¹²⁴

Isegi Rootsi aja lõpus esitatud Karl XI ettepanek Läänemereprovintside talupojad-pärisorjad vabaks lasta polnud Kesküla hinnangul märk „õiglaste Rootsi kuningate“ talupojasõbralikkusest, vaid väljendas soovi talupojad mõisa alt otse riigile allutada, mille tulemusena nende toodetav lisandväärtus hakanuks mõisaomaniku kukru asemel „riigifeodalistlikult“ riigikassasse voolama. Seega piirdus Rootsi absolutistlike valitsejate heatahtlikkus oma Eesti pärisorjade vastu vaid peremehe huviga oman-

¹¹⁹ Kesküla ja Elevandi vaen Nordenstrengi vastu on tuntud muudestki allikatest. 1932. aastal ütlushi andnud Hyrskymurto rääkis politseile, et millalgi maailmasõja aastatel oli Elevant ostnud lausa revolvi, et „maha lasta professor Nordenskjöld Uppsalas, kes oli mahategevvalt väljendunud Soome kohta“: KrA, Generalstaben, Inrikesavdelningen, F V, Vol 1. Elewand, Oskar, E. P. M. 14.01.1932.

¹²⁰ Kesküla esialgses mustandis seisab sõna „kodanlased“ asemel „kahejalgsed kartulid“.

¹²¹ A. Ka. Rootsi aja lõpp Eestis I. – Punane Edasi, 6.07.1929, lk 2.

¹²² [A. Kesküla] Rootsi aja lõpp Eestis. Eesti Tööliste Partei Keskkomitee: Tallinn, 1929.

¹²³ Samas, lk 9.

¹²⁴ Samas, lk 4, 9, 12–13.

duse vastu. Kuna kogu Rootsi tollane poliitika põhines eelkõige sissetulekutel, mida Eesti- ja Liivimaalt kokku riisuti, olevat hoopis rootslastel põhjust vesise silmaga meelde tuletada 17. sajandi „vana kuldset rootsi riigiorjade aega“, mis oli katnud märkimisväärse osa Rootsi suurvõimu suurtest sõjakuludest.¹²⁵

See „veike ajajärgu ja majandusliste huvide analyse“, mille teise osa alguse käsi-kirja saatis Kesküla ajalehele Uus Edasi 1. juulil (seega ainult mõni päev pärast Rootsi kuninga visiidi lõppu), pidi autori arvates huvitama Eestis kõige laiemaid ringkondi. Nimelt paljastavat see Eesti vabadusvõitlusest ja revolutsioonilise liikumise ajaloost senitundmata osa, mis on risti vastupidine pastor Reimani seisukohale, et Rootsi ajal mingeid „mässusi“ ei olnud. Kesküla uskus ka, et Rootsi-aegne majandusnähtus, mille ta oli „riigikapitalismi“ analoogia alusel „riigifeodalismiks“ ristinud, pakuks üleüldist huvi.¹²⁶

Kuninga külaskäigu kohta kirjutas Kesküla, et liberaalses Dagens Nyheteris oli Tallinna 27. juuni sündmusi kirjeldatud „maskeeritud irooniaga, nagu kõik, mis tolle vabariigi kohta väljamaal ilmub“, ning ühtlasi toodud ära selle vabariigi esindaja (ilmselt Rei) kõne, mis olevat „ametlik ja sotslik üheskoos“ ning tegevat juttu „Rootsi õiglastest valitsejatest Rootsi aja Eesti rahva vastu“. Sellist vana hea Rootsi aja ülistamist Eesti võimukandjate poolt pidas Kesküla väga pikantseks, arvestades karistussalku, kadalippe ja kõike muud, mis tema uurimuse järgi oli Rootsi ajal eesti rahvale osaks saanud. Seetõttu palus ta Uue Edasi toimetusel endale veel sarnast materjali saata ning arvas, et „Rootsi aja lõpp Eestis“ tasuks eraldiseisva äratrükina 10 000 – 20 000 eksemplaris välja anda ja laiali laotada lootuses, et „[s]ee veike Rootsi ajaloo ülevaade annab vahest Eesti kartulile ühte-teist mõelda“.¹²⁷

Pole teada, kui paljude lugejateni Kesküla artikkel jõudis või mida sellest arvati. On aga märkimisväärne, et kõigest veidi hiljem, 1930. aastate alguses, asusid noored kriitiliselt meelestatud Eesti ajaloolased (Juhan Vasar, Otto (Otu) Liiv, Evald Blumfeldt jt) Villem Reimani kunagisi idealistlikke seisukohti Rootsi aja osas samuti kahtluse alla seadma. Nii väitis Juhan Vasar oma 1930. aastal ilmunud kahes programmilises artiklis,¹²⁸ et omaaegne Rootsi valitsus ei püüdnud Läänemereprovintside talupoegade olukorda märkimisväärselt parandada. Tõenäoliselt oli talurahva seisund Rootsi ajal pigem halvenenud ning alles veelgi raskema, 18. sajandi mõjul oli 17. sajandi Rootsi ajale tekkinud eestlaste mälus „vana hea aja“ oreool.¹²⁹ Kindlasti ei saa öelda, et Kesküla klassivõitlusele keskenduv käsitlus oleks Vasarale või teistele ajaloolastele otsest inspiratsiooni pakkunud, kuid vähemalt näitab see, et 1920. aastate lõpuks oli aeg saamas küpseks, et idealiseeritud pilti vanast heast Rootsi ajast revideerida.

¹²⁵ Samas, lk 4, 13, 16–20.

¹²⁶ RA, ERA.3617.1.5, l. 25, Kesküla Uue Edasi toimetusele, 1.07.1929.

¹²⁷ Samas.

¹²⁸ J. Vasar. Rootsi aja senisest uurimisest ja edaspidistest uurimisülesannetest, eriti Liivimaa suhtes. – Ajalooline ajakiri 1930, 1/2, lk 27–35; J. Vasar. „Halb“ poola ja „hea“ rootsi aeg. – Olion 1930, 8, lk 2–6.

¹²⁹ M. Kuldkepp. Põhjamaine Eesti, lk 298.

Lähemat uurimist vajavad Kesküla ja tolleaegsete Eesti enamlaste vahelised suhted. Kireva taustaga Kesküla neis ringkondades üleliia ei usaldatud: enamlaste koostatud ilmselt 1930. aastate algusest pärinevas provokaatorite ja kahtlaste isikute nimekirjas seisab Šveitsis elava Kesküla kohta, et ta on „rahvusvaheline provokaator“ ning Stockholmis elava Elevandi kohta, et temagi on provokaator ja Kesküla sekretär.¹³⁰ Võimalik, et toetumises Keskülale võib näha märki Valter Kaaveri juhitava ETP isepäisusest. Kaaverit uurinud Mari-Leen Tammela märgib, et partei heitis 1929. aasta jaanuaris oma parempoolse tiiva juhttegelased eesotsas Hans Martinsoniga küll välja ja läks uue esimehe Kaaveri juhtimisel põrandaaluse Eestimaa Kommunistliku Partei (EKP) kontrolli alla, kuid ETP ja EKP suhteid ei iseloomustanud siiski selline teineteisemõistmine ja EKP juhtrolli aktsepteerimine, nagu EKP seda tõenäoliselt oli lootnud.¹³¹

Kokkuvõtteks

Sõdadevahelise aja Eesti-Rootsi suhetes oli 1929. aasta juuni lõpul toimunud Rootsi kuninga Gustav V visiit Tallinnasse kõrgpunkt, mida enne Teist maailmasõda ületada ei suudetudki. Ent samal ajal tõi kuninga külaskäik teravalt esile vastuolud eestlaste ülepaisutatud ootuste ning Rootsi Baltikumi-poliitikat iseloomustanud geopoliitilise ettevaatlikkuse vahel. Kahtlemata lootsid eestlased kahe riigi vahelistest suhetest palju enam – poliitilist ja kaitsekoostööd –, kui rootslased olid Eestile valmis pakkuma. Nõnda jäi kuninga visiidi tähendus paratamatult sümbolseks ega kujutanud sisulist nihet Rootsi välispoliitikas või regionaalsetes välissuhetes laiemalt.

See aga ei tähenda, et seesugust nihet poleks Eesti rahvuslikud ringkonnad proovinud võimalust mööda esile kutsuda. Eelkõige pakkus kuninga külaskäik suurepärase võimaluse, et esile tõsta Eesti ja Rootsi ajaloolisi sidemeid ja kultuurilis-majanduslikke ühishuviseid, millest kõneldes sai ettevaatlikult vihjata ka ühistele „rahvuslikele ja rahvusvahelistele“ ülesannetele, mida tuli üheskoos täitma asuda. Ent isegi kui Rootsi aukandjad avalikes sõnavõttudes eestlaste mälupoliitilistele jutupunktilede mõneti ettevaatamatult kaasa kiitsid, oli Rootsi tegelik hoiak neis küsimustes selgelt tõrjuv ja distantseerunud, mida kinnitasid diplomaatide ja poliitikute varjatumad väljaütlemised.

Kuninga külaskäigu puhul 1929. aastal ilmunud Eesti-Rootsi albumis tunnis-tati möödaminnes sedagi, et Eesti-Rootsi vastastikuste külaskäikude tähenduse kohta oli kuulda olnud skeptilisi hääli, „ehk küll mitte Eestis ja Rootsis“, mis lasid kuninga visiiti paista millegi muuna kui kahe rahva siira koostöötahte väljendusena.¹³² Kommunistliku propaganda terav reaktsioon Eesti-Rootsi lähenemismärkidele oli

¹³⁰ RA, ERAF.24.1.683, l. 5, 90, 104, provokaatorite ja kahtlaste isikute ja kondilooipijate nimekirjad. II köide.

¹³¹ M.-L. Tammela. Isikulooline perspektiiv Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloos 1920–1940. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 2018, lk 202–203.

¹³² Eesti ja Rootsi. Estland och Sverige. – Eesti-Rootsi album. Tallinn: Ühiselu, 1929, lk 10.

tõepoolest enam kui skeptiline, kujutades Gustav V külaskäiku lülina suurejoonelises Nõukogude-vastases vandenõus, mille taga peituvat rahvusvahelise imperialismi agressiivsed huvid, kuid ühtlasi kohalikud plaanid Nõukogude Liidu arvelt Suur-Eesti loomiseks ja isegi kavatsus seada Eestis sisse monarhistlik riigikord. Avalikuks kasutamiseks mittemõeldud luure- ja diplomaatilised dokumendid näitavad aga, et Nõukogude võimud hindasid väljaavaateid Eesti ja Rootsi liidu loomiseks – täiesti realistlikult – peaaegu olematuks. Suurejoonelisi propagandaõhulusse ehitati ajakirjanduses seega vaid Eesti ühiskonna lõhestamise ja Eesti riigi maine kahjustamise eesmärgil.

Oma nüansi lisas tolleaegsele propagandamaastikule eesti enamlastega mesti lõõnud emigrantpoliitik Aleksander Kesküla. Analüüsides vana head Rootsi aega marksistlikust vaatepunktist, püüdis ta selle „headust“ eesti talurahva jaoks kahtluse alla seada ning torpedeerida sel moel Eesti sõdadevahelise aja välispoliitika üht keskset retoorilist kujundit, mille abil kultiveeriti eestlaste seas Rootsi-sõbralikkust ja püüti rootslasi meelitada. On märkimisväärne, et propagandasõja mõlemal poolel võeti strateegilise jutupunktina Rootsi-Eesti lähenemise poolt või vastu kasutusele ajalooline mälu ning erinevatest ajalootõlgendustest sai nõnda enamlaste ja Eesti riigi vahelise konflikti üks sõlmpunkte.

Nagu juba mainitud, polnud Gustav V külaskäik 1929. aastal ainus 20. sajandi alguse Rootsi kuninglik visiit iseseisvasse Eestisse. 1930. aastatel järgnesid kroonprints Gustav (VI) Adolfi 1932. aasta visiit seoses Tartu Ülikooli 300. aastapäeva tähistamisega¹³³ ning eriti tähelepanuväärsena tema poja, prints Gustav Adolfi (praeguse Rootsi kuninga isa) külaskäik 1936. aastal seoses Narva lahingu monumendi (nn Rootsi lövi) avamisega.¹³⁴ Samalaadsed diplomaatilis-mälupoliitilised protsessid toimusid seoses nendegi episoodidega. Kuid Gustav V külaskäik oli selles osas kahtlemata teedrajav ja keskse tähtsusega sündmus.

¹³³ M. Kuldkepp. Põhjamaine Eesti, lk 291.

¹³⁴ Samas, lk 293–295.